

MARKUŠOVCE

NÁSTIN DEJEPISNÝ

PÍŠAL:

MATÚŠ PAJDUSSÁK

PAVEL SAUTER, KEŽMAROK, 1923.

Vznik a vývin obce.

Nazrieť do predtisícročných pomerov nášho Spiša, je ťažká vec, ale ešte ťažšie je odhaliť rúško, ktorým sa halí minulosť jeho dedín. Takáto miestna história dala by sa veľmi na krátko odbaviť, bo veď malé dediny, ležiace v zátiší sveta, nevplývajú na širšie osudy. Aj obec Markušovce bola by bez významu pre ďalší Spiš, keby ju neožiarili tí, čo sa tu vykolísali a vo verejnom živote činný podiel brali. Nie div teda, že ona v dejinách Spiša predčí mnohé, i tie najľudnatejšie mestá, preto prinútený som tu častejšie sa zmieniť o udalostiach nielen spišských, ale aj krajinských, aby som nimi osvetľoval deje a príbehy tunajšičo života v príčinách svojich, v behu svojom a v následkoch svojich.

Spišskí dejopisci chcú jasno vidieť i do dávnovekosti svojho kraja, zostupujú teda pri svetle starých listín až na posledný stupeň zašlých stolietí a snažia sa rozptýliť tmu i tam, kde už šero kryje minulé deje. Nevyhnutné je i nám nazrieť do doby, do ktorej môžeme položiť vznik obce Markušoviec.

Dľa dejepiscov domácich a zahraničných môže sa považovať za isté, že územie spišské, pred príchodom Maďarov, prináležalo i politicky i cirkevne do Poľskej Spiš a vôbec východno-slovenské územie nepatrilo do veľkomoravskej dŕžavy. Českí dejopisci alebo dolinou Hrona zavierajú východnú hranicu Veľkej Moravy, alebo mlčia o nej. Dľa poľských dejopiscov dostal sa Spiš len po kusoch do dŕžavy uhorskej. Maďari totiž počiatkom XII. Stoletia zaujávali ho hore riekou Hornáda a popri premávkovej ceste vedúcej do Poľska zakladajúc na hraniciach zaujatého územia hraničné strážne stanice. Z tejto doby sú dediny popri rieke Hornáda: Klukňava, Čepanovce, Markušovce, Lieskovany, a popri hlavnej ceste: Korytna, Poľanovce, Petrovce, Končany, Dolňany, Nemešany. S posunutím hranice poľskej na polnoc povstali nové hraničné strážne obce, poverené stálou ochranou hranice. Za panovania Bela II. (1131-1141) a Gejzu II. (1141-1161) hraničné strážne stanice proti Poľskej boli: Abrahamovce, Betľanovce, Levkovce, Filice, Janovce, Hadušovce, Horka, Hozelec, Kišovce, Michalovce, Komarovce, Sv. Ondrej, Pikovce, **Čenčice**.¹ Verí sa, že zaujatie Spiša išlo bez sporu, lebo veľké priestranstvo to „zväčša pralesami pokryté, nemalo strategického významu pre Poľsko už i preto, pokiaľ panovníkov týchto krajín spojoval i vzťah príbuzenstva, tak sv. Štefan, kráľ uhorský, bol švagor Boleslava I. Chrabrého, Imrich, syn sv. Štefana, bol zasnúbený s dcérou Miečislava II. Kniežatá uhorské v domácich vojnách vždy hľadali útočisko u kráľov poľských; Koloman „kráľ“ (1095-1114) nielen bol švagor poľského Boleslava III., ale stal sa i jeho spojencom atd.

Zápletky o Spiš povstali po smrti Štefana II., kráľa uhorského, syna Kolomanovho, Koloman (1095-1111) totiž zanechal i druhého syna Boriša a za tohto sa na prestol uhorský osvedčil aj Boleslav III. Kráľ poľský, ba r. 1132 tiahol s vojskom dolinou Popradu cez Branisko, ale bol úplne porazený. Tak sa pretrhlo priateľské spojenie Uhorská s Poľskou a pri tomto nesváre posilnené boli aj hraničné stanice na polnočnom brehu Hornáda. Týmto sporom má sa pripísať i ten čin poľského a uhorského kráľa, keď obojím Borišovi darovali **Spiš**.²

Tieto polnočné hraničné obce tvorili osobný okres, okres spišských desať kopijníkov, takzvanú >Malú Stolicu<, ktorá mala svoje osobné práva: žiadon z kopijníkov neplatí ani dane, ani kolekty, oslobodení sú od cla na jarmokoch a hraničných colných úradoch; tí, čo majú zem na 8. **popluží** ³ povinní sú poslať pod prápor kráľa jedného ozbrojeného bojovníka, ináč štyria jedného, sami volia si sudcov na vybavenie menších záležitostí a preto župan nemá práva súdiť nad nimi, vyjmúc záležitosti krádeže, peňazí a dežmy.

1 Hradzsky J.: A szepesi „Tiz-Lándzások Széke„.

2 Századok. 1886. 425-26

3 Poplužie-aratrum zodpovedalo príslušnosti jedného zemana a obyčajne cenené bolo na 150 jutár. Jedno jutro bola taká plocha zeme, ktorú jedon pluch mohol obrobiť za jeden deň alebo ktorej úrodu mohol skosiť jeden kosec cez deň. Obsahovala obyčajne 900-1600 siah.

Kto zomre bez potomka, toho pohnuteľný a nepohnuteľný majetok dediči ten, za ktorého sa vydá jeho dcéra alebo **vdova**.¹ Tieto staré práva kopijníkov potvrdil kráľ Bel IV. (1243) Karol Robert (1314), Maria (1351). Vladislav II. (1511), ba ešte aj Ferdinand I. r. 1552.

Popis dedín Malej stolice udáva síce len 14. obcí, ale v dávnej dobe tvorilo okres kopijníkov o mnoho viac dedín, veď južné obce odtrhli sa od Malej stolice, pretože posunutím hranice poľskej na polnoc utratil svoj strategický význam, ale Veľká stolica nebrala to do ohľadu a vždy požadovala od Malej stolice desať kopijníkov, tá zase odopierala to tým odôvodnením, že ochotne dá desať bojovníkov, jestli sa pripoja k nej vyvlastnené obce, ako Markušovce, Čepanovce, Lieskovany atd.

Keď sa dobre rozhl'adíme v XII. stolytí Spiša a keď sa postavíme na úroveň objektívnej spravodlivosti, musíme uznať, že Spiš už v dobe preduhorskej, čo aj slabo, ale predsa bol zaľudňatený a že prví obyvatelia toho územia boli Poliaci. Spiština zachováva ešte i teraz hláskoslovné zákony svojou podstatou **poľské**.² Že sa času Gejzu II. (1141-1161) ešte pred príchodom nemeckých prisťahovalcov bývali v naduvedených hraničných obciach Maďari alebo aspoň maďarskí zemianski statkári, to potvrdzuje listina Bela IV. z r. 1280, ktorá sa poťahuje na dobu príchodu Nemcov, a tá zrejme nakladá, aby v Spiši Nemci dežmu tak platili, ako to platia Maďari a Slovania na celom území **spišskom**.³ Tri národnosti vo Spiši spomína tenže kráľ i v listine z r. 1250 dňa 19. Okt.

Do doby Gejzovej padá osadzovanie Nemcov (od r. 1150) na Spiš a to trvalo, čo aj slabo, ale celé stolytie. V XIII. Stolytí môžeme už i listinami dokázať nemecké **kolonie**.⁴

Nemenovaný notár kráľa Bela III. (1173-1196) deje zaujatia Spiša Maďarmi preniesol do IX. stolytia a pripisuje ich vojvodovi Boršovi, synovi Bongyéra. Dnes je už zrejmé, že opis kronikára je skôr hrdinskou básňou, než historickou prácou, a že hodnovernosť tejto kroniky spočíva len na ústnom podaní zachovanom na kráľovskom dvore Bela III. Maďarské panstvo prišlo na Spiš o mnoho neskoršie, ako to kronikár udáva. V XIII. stolytí bola ešte rieka Hornád hranicou medzi Uhorskom a Poľskou. Pripojenie nadhornadskej čiastky Spiša k Uhorsku poľskí historici pripisujú pokoju uzavretému r. 1193. v Starejvsí, ale kraj Podolinca a Ľubovne prináležal ešte aj v XIII. stolytí ku Poľskej.

Spiš v dobe uhorskej cirkevne pripojený bol arcidiecese ostrihomskej. Tomu arcibiskupovi patrila dežma celej krajiny. Kráľ Imrich (1196-1204) zamýšľal sriadit' cirkevné záležitosti aj vo Spiši a síce tak, ako to učinil jeho otec, Bel III. v Sedmohradsku, kde založil prepošstvo, lenže tu ostrihomský arcibiskup nebol ochotný predusiť svoju dežmu, preto kráľ odstúpil síce na čas od svojho úmyslu, ale keď Andreja, svojho protivníka ač vlastného brata bez krvepreliatia r. 1202 premohol, vtedy už previedol svoj sľub a arcibiskupovi vynahradil dežmu tým, že mu darúval desiatu čiastku mýta spišského. Bez základu teda súdia poľskí dejopisci, že Spiš mal svoju praláturu už dávnejšie podriadenú krakovskému biskupstvu a že toto poľské prepošstvo pripojili arcidiecese ostrihomskej uhorskí **králi**.⁵

Keď sme sa rozhl'adovali v XII. stolytí, hneď na počiatku toho stolytia videli sme hraničné strážne obce: Markušovce, Čepanovce a Lieskovany a s nimi vystupuje na dejišťe i prvý zemepán Markušoviec pod menom: > Gola < alebo > Gala < , praotec rodiny Mariássych. Na otázku, odkiaľ tento Gala prišiel z akého rodu pochádzal, pôvodné pramene nedajú nám určitej odpovedi, podávajú ony predsa dosť dôkazov o tom, že bol v príbuzenstve s gemerskou rodinou Bebekovcov, ba i s rodinou toho Borša čo, dl'a Anonymusa, zaujal Spiš. Potvrdzujú to tie pravoty, ktoré sa viedli o majetky rodu Boršovho, keď tento vymrel. Ladislav Bartholomaeides, gemerský dejopisec bez udania žriedla vo svojom diele: Notitia historica Comitatus Gomoriensis (str. 174 a 158) podáva, že Gola vzal si Veroniku, dcéru Dominika z rodu Boršovho a od tohoto že dostal na veno zámok gemerský, lenže rod Boršov v synovi už vymrel a preto kráľ Bel IV. gemerské majet-

1. Wagner. Analecta Scepusii I. 102. Hradsky: A szepesi „ Tiz-Lándzások Széke,,.

2. Czambel: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov.

3. Fejér: Codex diplomaticus V. 3. 41.

4. Dr. Viktor Bruckner. Die Vergangenheit der Zipsen Sachsen.

5. Dr. Pirhalla. A szepesi prépostág története.

ky svojho **príbuzného** Borša r. 1243 udelil Bebekovcom (**Filipovi a Detrichovi**),² bo Borš, syn Dominíka, mal Annu Bebekovú za ženu. Syn zas Galu zo Spiša, praotca Máriássych menom Marek mal mať Theklu za manželku, dcéru totiž Detricha Bebeka. Tak Bartholomaeides.

Novší dejepýctci maďarskí – ako Karácsonyi – z pôvodných listín znajú o rodostrome Boršovom len to, že tento Dominik mal len jedného syna, Borša a jednu dcéru (meno?). Borš vstúpil do manželstva s Annou Bebekovou a jeho sestra sa vydala za **Szentgyorgyi-ho**.³

Ťažko je objasniť pradávne rodinné sväzky týchto manželstiev, ale akokoľvek sa má táto vec, predsa musíme predpokladať nejaké príbuzenstvo medzi naduvedenými rodinami, ináč by sme nemohli pochopiť tie pravoty, ktoré Máriássovci a Bebekovci viedli o gemerské majetky rodu Boršovho, menovite išlo tu o hrady Brzotýn (Berzete) a Krásnohorku s ich zámockými osadami. Strany spor vedúce nemohli sa dočkať výsledku sporu a pravotné útraty prirástali a preto r. 1352 usniesli sa priateľsky rozdeliť sporné majetky gemerské: Máriássovcom pripadol hrad Brzotýn so zámockými osadami a Bebekovcom Krasna hôrka s príslušenstvom, čo k hradu patrilo.

Značné rody tej doby strážili na svojom majetkom, aby neprešiel do cudzích rúk a keď sa mali odcudziť niektoré rodinné majetky, rod mal prednostné právo ich odkúpiť, a to prednostné právo bolo tak prísne, že bez prívolenia rodu iný nepríbuzenský rod nemohol to **odkúpiť**.⁴

Vtedy každé právo, každá politická a spoločenská výsada pripojená bola ku majetku zeme. Majetky, vyjmúc zeme prvého zaujatia, udeľoval sám panovník.

Spišské zeme spomenutého Galu rozprestierali sa od Markušoviec až po rieku Hnilec zvanú, ktorá tečie medzi vrchom Grajnárom na spišskej, a Sulovou, po ťažné Babinou, na gemerskej strane. Na ľavom brehu tejto rieky, deliacej stolicu spišskú od gemerskej založili už vnukovia tohto Galu: Batiz, Mikuláš a Marek lesnú obec: Hnilec r. 1290. Nie je bez základu ten náhľad, že už Gala dal budovať kostol pre osadníkov obcí Markušoviec, Čepanoviec, Lieskovanov, veď obec Markušovce prvopočiatočne menovala sa po mene patróna chrámu: Sv. Michal, terajšie meno dostala po županovi, čiže comesovi (grófovi) Markovi, synovi Galovom, ktorý obec Tatarmi zničenú zase vystavil.

Za kráľa Belu IV. (1235-1270) prišlo na Uhorskú krajinu také nešťastie, jaké sa len výnimečne zaznačuje v letopisoch národov, prihrnul sa totižto do krajiny aziatický polodivý národ. Nazvali ich pekelníkami a že peklo v latinčine je tartarus, dostali meno Tatári. Po bitke pod múrami Lehnice (mesta sliezskeho) zaplavili celé Uhorsko pustošiac a vraždiac všetko, čo im pod ruky prišlo. Na púšti Mohy pri rieke Šajove dňa 17-ho marca r.1241. padol kvet národa pod ostrým mečom a šípmi Tatárov a tak potom divosi títo pol druhu roka ohňom a mečom pustošili nešťastnú krajinu. Ľud spišsky ukrýval sa pred nimi do svojich vrchov a lestnatých hôr, zvlášte utiahol sa na vrch pri Letanovciach (Lapis refugii, pozdejšie Kláštorisko). Z tadial'to múrom chránený pozoroval pohyby ukrutného nepriateľa. V tomto boji proti Tatárom vyznačili sa synovia Matúša Bebeka: Filip a Detrich. Detrich ťažko i ranený bol. Za tieto verné služby udelil im kráľ naduvedené gemerské majetky svojho príbuzného Borša. Súveké listiny nespomínajú síce synov Markových pri Šajove, to len zavierame z toho, že jedného syna, Batyza nachádzame v sprievode kráľa Belu IV. i vo válke proti Ottokarovi českému.

Keď Tatári opustili ubiedenú krajinu, ľud zase vyhľadal svoje staré bydliská, znivočené osady počali sa stavať a zaľudňovať. Bel IV. začal pracovať na znovuzriadení krajiny, usadzovať cudzozemcov na spustošené vidieky. Aby osadníkov ľahšie priťahovali, ohlásená bola tak zvaná lhota (ľahké letá), alebo poľským menom wola (volné letá), čo znamenalo, že za istý počet liet nebudú požadovať od nich nijakej dane. Ku vyrúbaniu lesov a zakladaniu osád v rúbaniskách podujali sa agenti, ktorí robili smluvu s majiteľmi zeme, vymerali priestor pre novú obec a podelili ho na rovné čiastky. Náčelníkom vsi stal sa ten, ktorý osadníkov priviedol. Nazvaný bol šoltýsom. Bol on hojne vynahradený za založenie osady: obsiahol dve čiastky zeme bez ťarchy, jemu patrilo

1. Fejér: Codex III. 2. 189.

2. Fejér: Codex IV. 1. 287.

3. Karácsonyi: A magyar nemzetségek a XIV. Századig. II. 364.

4. Fejér: Codex III. 2. 415.

právo mlyna na jedno koleso, píly na jednu dosku, on riadil obec, bol teda rychtárom obce a vyberal dávky pre panstvo, jemu prináležala tretia čiastka rovášov. Jeho úrad bol dedičný, prechodil teda i na potomkov. Osadníci za prvé roky, obyčajne 12, 16, 20, ba 30. rokov neplatili nijaké árendy od zeme, ale keď im vyjednaný termín minul, potom dľa smluvy platili pozemkovú daň, obyčajne 1 **marky**¹ od jednej sessie (obsahujúcej 20. najviac 30 jutár). Plochu držali nie večitým právom, ale len v prenájme, ač prechádzala i na ich potomkov, lež nimi vystavený dom bol už ich vlastníctvom. Krom dane dostával zemepán rozličné dary, ako od 30. poddaných každoročne jedno teľa, určitý počet kapúnov, kohútov, husí, vajec, ľanu atd.

Niektoré osady od týchto voľných liet dostali i meno poľské: Wola, Dubrava, ako Dobrá Wola, Dubrava. Na Spiši niet slovenských Lehôt.

Spiš po odchode Tatárov bol vyhubený. Kráľ Belo IV do vyprázdnených krajov a na rozsiahle pralesy dal uviesť cudzozemcov so susedných krajín zvlášť Nemcov, potom i Rusnákov. Nemcov totiž pri morskom pobreží v XII. stolyti zastihlo veľké nešťastie: morský prúd pretrhnúc hate hrozil záhubou pobrežným mestám a preto nútení boli opustiť svoje staré bydliská a hľadať novú vlasť, tiahli teda popri riekach Labe a Odry dolu až na pohoria menom Sudety a Karpáty, cez Karpáty na Spiš a Sedmohradsko. Tak zaľudnatili niektoré kraje Poľska, Sliezska, Galicie a čiastočne aj Spiš a Sedmohradsko. Nemci na Spiši venovali sa roľníctvu, okrem toho vyhľadávali a využítkovali ešte aj rudu na území svojom, pretostaré listiny zmieňujú sa o nich, ako pracovitých osadníkov. Po tatárskej pohrome Bela IV. vyslal grófa Jordana do cudzozemska, aby získal nemeckých osadníkov pre Spiš, čo sa mu aj podarilo. Tu obmedzím sa len na nemeckých osadníkov na územia terajšieho Iglava, ktorých Jordan doviedol z moravskej Iglauy. O tom svedčí nielen totožné meno, lež aj banské právo, ktoré je len prekladom moravského iglauského práva nemeckého do **latinčiny**.²Spomínam nemeckých osadníkov susedného Iglava preto, ponevác Máriassovci mali primneho roztržiek s nimi pre pozemky.

Gróf Marek z Markušoviec mal šesť synov: Botysa, Mikuláša, Petra, Marka, Michala a Jána. Zpomedzi nich najväčší zástoj hral Botys. Listina z r. 1264(23.júla) robí zmienku o nešťastne skončenej válke oproti Otokarovi českému, do ktorej sprevádzal kráľa Belu IV. i Botys, ktorý bojoval v plukoch kráľoviča Štefana. Po bitke kráľ nemohol sa dozvedieť o synovi svojom, otcovské jeho srdce nenašlo potechy, ale hľa gróf Botys, syn grófa Marka hneď pospiechal ku kráľovi doniesť mu radostný chýr že kráľovič štastlivé vyšiel z boja. Bojovníka toho a zvestovateľa radostného chýru kráľ hojne obdaroval: daroval mu lesy chetene, alias Howerfelde, rozprestierajúce sa medzi riekami Popradu a „Veresviz“, na území ktorých ležia teraz Batysovce, a keby tam uviedol osadníkov, dá im právo voliť farára vynímajúc ich zpod správy spišského **župana**.³

Rodinné majetky synov Markových rozmnožil sa síce tým darúkom, ale ich dôchodky ešte nie k tomu potrebné bolo usadzovať na té pralesy pracovitých robotníkov a tých mohli doniesť len z cudziny. Dvaja najstarší synovia Markovi: Batys a Mikuláš podujali sa ísť za hranicu hľadať osadníkov, lenže pečlivý otec obával sa toho, že ich podujatie môže zapríčiniť škodu otcovskému majetku markušovskému, ved' často sa stáva, že osadníci, keď im pozemok alebo okolnosti nezodpovedajú, prenesú sa kdeinde a potom vyhľadávanie a otváranie baní je spojené s výdavkami a to často bez zisku, preto otec pred odchodom svojich dvoch synov v prítomnosti kráľa Štefana r.1270 uzavrel so svojimi synami nasledujúcu zmluvu: dvaja starší synovia na rozmnoženie svojho majetku (gratia rerum acquirendarum) idú za hranicu, keď sa im vec podarí, na tom zisku nemajú účasti mladší bratia ani otec, ale stav otcovského majetku ostane neporušený, v páde, že nedocielia úspechu, majetok mladších bratov nemá byť obťažný (Fejér.V.1.48). Po tejto smluve vydali sa na cestu. Tejto ceste máme pripísať založenie dedín: Teplička, Závadka, Poráč a Vondrišiel. Teplička (Toplica) prvopočiatočne menovala sa po mene svojho zakladateľa Batyzov-

-
2. Predtým peniaze vážili. Jedna marka=28 deagr.; 1/4 marky=7 deagr.; 1/4 marky zvaná bola fertó, z nemeckého slova Viertel. 1 fertó striebra=1 floren. Jedna marka v zlate vážila 72 zlaté dukáty, v striebre 4 florény. Šoltýsi platili obyčajne v striebre.
 3. Štefan Mišik: Slovenské Pohľadky. Dr. Bruckner: Igló kir. Korona- és bányaváros toténelme.
 4. Archiv Máriássyich č. 3. Bárdossy: Supplementum analectorum terrae Scepus 98-105

cami. Roku 1345 už prichodí aj pod menom,, Thoplica,,,,villa Thoplica, quae alio nomine villa Batiz appellatur,,Batys a Mikuláš do prvých troch obcí osadili Rusov, do Vondrišľa (Wagendrusel) Nemcov.

Dr. St. Eljasz-Radzikowski, poľský spisovateľ tvrdí, že spišských Rusov nemôžeme oddeľovať od Rusov v okrese novotargskom za Ščavnicou v horách t.j. v Šlachtovej, v Javorkách, v Bielej a Čiernej Vode Ruskej. Dávnej Rusi siahli ešte ďalej v hore popri Dunajcu v strane ku Novému Targu. Prinútení sme teda i my tvrdiť, že Rusnáci v naduvedených dedinách pochádzajú z tohto kraja. Zaoberali sa pastierstvom, preto ich panstvo osadzovalo po lesoch a boli oprávnení slobodne pásť svoje stáda na území panstva a zato platili aj dežmu od **oviec**.¹

Pri dohode bratov o rozdelení dedičstva Teplička pripadla Jánovi, bratovi Botysovmu a tam jeho potomci bývali až do konca XV. Stoletia. Že Ruskí prisťahovalci priniesli zo sebou aj svojich vlastných kňazov, zavierame z toho že v Tepličke spomína sa r. 1345 istý Tyl, správca chrámu (rektor ecclesiae),pred ktorým Mikuláš syn Jána, na smrteľnej posteli ústne robí svoj závet, ktorý potom Tyl diktuje spišskej **kapitule**.²

Batys neprestal zástoť hrať vo verejnom živote, tak na prvej. vo vojne, ktoru viedol i Štefan kráľ (1270-1272) s Otokarom, českým kráľom, vyznačoval sa nezdolateľnou vernosťou ku svojmu kráľovi. Štefan kráľ zomrel 6.augusta 1272.Po jeho smrti jedna strana chcela staršieho syna Vladislava IV.,druhá ale mladšieho syna Ondreja, vypukla teda občianska vojna. Tento čas užil Lorand, zámocký župan spišský a svojim vojskom zámockým plnil Spiš. Ladislav kráľ vidiac, že Lorand na jeho rozkazy nič nedbá, naložil grófovi Batysovi (krom Poľana a Rikolfa),aby neverného Rolanda vyhnal zo zámku. Ale to neišlo tak ľahko. Nastal teda krutý boj a ten trval viac dní. Batys dokázal tu mimoriadnu zmužilosť, bojoval tak odvážlive, že šípom na ramene bol ťažko ranený. Smrteľne ranení boli aj mnohí bojovníci. Len tejto neohrozenosti možno pripísať, že hrad vytrhol Lorandovi. Za tento hrdinský skutok svoj dostal od kráľa dediny Matejovce a Žalobu (Zalong).Prvá leží pri Hornáde, meno druhej zachoval len jeden hon pri Sonntagovej **doline**.³

Batys staral sa i o svojich zmužilých bojovníkov, tak jeho prostredkovaním udelil kráľ Ladislav r. 1277 Jurajovi bojovníkovi Batysovmu jeden les medzi Odorínom a Jamníkom menom Bela a vrátil ho medzi zemanov. Tento Juraj vyznačil sa zvlášte vo vojne proti Otakárovi **českému**.⁴

Nad Batysa nebolo v tých časoch a krajoch výbornejšieho muža ani vo vojne, ani doma. Doma horlive pracoval na zaľudnatení toho veľkého územia ktoré im králi darovali. Vzácná je ta listina, ktorú gróf Batis a jeho bratia Mikuláš, Peter, Marek, Ján a Michal udelili šoltýsom Gotkalkovi a Frolingovi,aby v lesoch „Chetene,, (Četina),medzi Veľkou a Tatrami zakladali dediny na nemeckom práve. Dajú im 16, ročnú lhotu s právom slobodnej voľby kňaza. Po 16, ročnej lhote osadníci platia grófovi Batysovi a jeho potomkom 1 ferto čistého striebra od každého lanu (príslušnosť jedného osadníka asi 25 jutár).Šoltýsi a ich potomci dostanú za odmenu každý šiesty denár, majú právo na slobodný mlyn a pivovarníctvo, dostanú v prvej obci dve kurie a každý 120 jutám úrodnej zeme. Majú slobodnú pašu, právo rybolovu a poľovky. Oni súdia osadníkov vyjmuc priestupky lúpeže, krádeže, vraždy a tým **podobné**.⁵

Pochyby netrpí, že podobného obsahu listinu obdržal i šoltýs z Vondrišľa menom Pekold, ačkoľvek z tých časov nemáme o tom zprávy písomných. Zdá sa že osadníci tu mali 20 ročnú lhotu. Keď im lhota vyšla, r. 1290 , šoltýs Pekold zakladá už novú baňskú osadu pri rieke Hnilca (terajší

3. Štefan Mišík mieni (slov. Pohľadky 1903), že Rusi usadzovali sa v Spiši len v prvej polovici XIV. Stoletia. Na také pozdejšie osadenie Rusov poukazuje vraj i pozoruhodná okolnosť, že títo zaujímajú pomerne najneprístupnejšie a najneúrodnejšie kraje Spiša, ináčé on sám dopúšťa, že sa Rusi počali usadzovať v Spiši už po odchode Tatárov. Lenže na tento náhľad musíme poznamenať, že Rusi osadení boli na vrchy nie preto, že neskoro prišli, ale preto, aby ako pastieri, valasi pásli svoje stáda po horách, a preto platili aj dežmu od oviec. V práve šoltýsstva neprichodí dežma od oviec, nachodí sa ona len v práve valašskom „jus valachale,,.

4. Archiv Már. č. 56.

5. Archiv Máriássyich č. 5. Fejér: Coi. Sipl. V. 2. 238. Sohman: Sopl. 12.

6. Archiv. Már. č. 6.

7. Archiv. M. č. 8. Fejér: Cod. V. 2. 598. Bárdossy: Suppl. 134.

Hnilec) na nemeckom práve s 20 ročnou **lhotou**.¹ Vondrišiel' teda a Hnilec sú dosť výmluvnými svedkami baňského požehnaní tej doby. Doly na celom území rodiny Mariassych boli tak bohaté, že r. 1312, už pravotili sa o dôchodky z využítkovania rúd, ač oprávnení boli dolovať na zlato alebo striebro len výsadnou listinou z r.1344, v ktorej sa spomína i to, že sú oprávnení zakladať banské mesta a môžu si zadržať z prenájomného od baní jednu **tretinu**.²

Takým spôsobom zaľudnatil rod Máriašsych dosť veľkú časť Spiša, ale musíme tu spomenúť i obce osadené na územie terajšieho mesta Iglova ešte pred príchodom Nemcov. Títo osadníci bývali v dedinách Brusníku (dnešnom Eschseifen), v Stojanoch (pod dnešnou Skalkou), v Šagu (dnes Šestnástka) a v Kozme (pod Blaumontom). Rod Máriašsych robil si správny titul na tieto obce, ale Nemci nielen že nedali na to nič, ale čo rok tým ďalej vťahovali sa do ich chotárov a to bolo príčinou mnohých treníc a krvavých bojov nielen tu, ale i po celom Spiši. Ziskuchtivosť Nemcov nemala hraníc, zámocký gróf neúnavne pracoval na zavedení riadnych pomerov vo Spiši, ale rozbroj neprestal, tak na pr. Máriašovci ozbrojení zaujali Matejovce (pri Poprade) a Slavkov, že vraj ležia na ich území, Nemci zase vyrútili sa na Spišskú Kapitulú, ozbíjali ju, spustošili i tamo-
Jší archív. Konečne pokonali sa tak že nerušia terajšiu držbu, ale prekazia Nemcom, aby sa ešte ďalej **rozprestierali**.³

Na čele prepošstva spišského stál vtedy Jakub (1284-1301) rodom Spišiak z Farkašoviec. Olej lial na oheň, keď Nemcom dal do prenájmu svoju dežmu. Nemci, ač sami neradi platili dežmu, ale od iných obcí vyberali ju neuprositeľnou prísnoťou. Prví čo sa tomu sprotivili ba i odopreli dežmu, boli gróf Batys a jeho brat Mikuláš. Vladimír arcibiskup ostrihomský, chcúc ich smeriť, odporúča im vzájomnú ústupnosť, ale bez výsledku. Medzi tým navštívil Spiš r. 1288 v mesiaci mája kráľ Vladislav a zostúpil na zámku. Najsamprv holdovali kráľovi všetci zemaní spišský pod vedením grófa Batysa. Všetci mali skvostné šaty, lemované zlatom a striebrom, na ktorých ligotali sa drahokamy a zavďačili sa kráľovi bohatými darmi, aké svedčili o ich zámožnosti. Potom holdovali Nemci, Maďari a Slovania. Tu pojednávalo sa i o otáznej dežme a kráľ prisúdil ju spišskému prepoštovi, ale Batys pod rozličnými záminkami preťahoval vec až do r. 1290. Vtedy prišiel na Spiš sám arcibiskup a prostredkoval smerenie a to sa mu i podarilo, ale prepošt musel podpísať podmienku, že Nemcom už viac nedá do prenájmu svoju **dežmu**.⁴

Tento spor osožným bol i Markušovskej fare, bo gróf Batys vymohol u prepošta i to, že on daroval Markušovskej fare svoju dežmu z tých obcí, ktoré dosiaľ patrili ku markušovskej farnosti a tým činom stala sa fara (parochia) neodvislou plebaniou. Vtedy totiž rozdiel bol medzi farou a plebaniou. Fary boli odvislé od plebanii a nemali dežmy, kdežto plebanie boli samostatné a k nim pripojené boli i **desiatky**.⁵ Dežma prepošstva prešla do rúk markušovských plebánov a následkom toho povinný boli udržiavať farské školy, ako príslušnosti fary. Za Jána Štočka, prepošta spišského (1433-1464) stretáme sa už škôldozorcom všetkých farských škôl na území prepošstva, takým bol r. 1437, Mikuláš Brega, kanonik „baccalaureus“.

Kanonici mali toho času malé dôchodky, preto prepošti prispeli im takou pomocou, že udeľovali im dežmu susedných plebanii s povinnosťou starať sa o náboženské potreby veriacich. Takéto plebanie, dané kanonikom na rozmnoženie majetku, prichodia pod menom „praebenda“, alebo „Alafa“. Ako prebendy spomínajú sa v Spiši: Danišovce, Domaňovce, Jamník, Hrušov, Harhov, Markušovce. Že kanonici boli plebanmi markušovskej fary, to vysvitá z listiny z r. 1311, kde Tomáš arcibiskup ostrihomský potvrdzuje Štefanovi, kanonikovi spišskému a spolu plebanovi sv. Michala Arch.(Markušovce) desiatiny prepoštom Jakubom dané r. **1290**.⁶ Táto listina doslovne sdeľuje listinu Jakubovu, lenže tu už nájdeme dediny prináležiace ku markušovskej farnosti, a síce krom

2. Arch. M. č. 12. Fejér: Cod. VIII. 5. 98. Schmak: Suppl. 17. Dr. Hritz. Merény állitolagos alapító levelérol. (Kozlemé-nyek Sz. V. M., V. évf. 53.)

3. Arch. M. č. 19. Č. 53. Fejér: Cod. IX. 1. 196.

4. Hradsky: Initia Capituli Scepus. 283. Munnich: Igló torténete 72.

5. Wagner: Analecta Scepus. III. 14-15.

6. Fejér: Cod. VI.1. 254.

7. Bárdossy: Suppl. 191

obce Marka = Markušovce, uvádza dedinu iného Marka, obec Štefana zlatníka, obec synov Menhardových a dedinu synov Bruna. Tieto obce teda dežmovaly. Obec prvého Marka je nám známa, ale neznáme, v ktorej obci býval tento druhý Markus, ďalej synovia Menardovi a Brunovi. Jedná listina z r. 1263. spomína, že Štefan zlatník mal majetky v Odorine.

Neslobodno tu mlčaním pominúť, že spišskí zemania povinní boli tiež dežmovať a to zapríčinilo mnohé zmätky vo Spiši. Táto vec pretriasla sa i na sneme a preťahovala sa až do r. 1776 a len vtedy bolo ustálené, že spišskí zemania nemajú platiť dežmy.

Dotyčne dežmovania Rusnákov treba poznamenať, že kňazi ruských obcí nepoživali východy desiatok. Účastnými ich urobiť výsady tejto vlastnej len r. k. plebanom, Leopold I. r. 1687 a vtedy podriadil gr. kat. spišské kňazstvo spišskému prepoštvu, r. 1787. prešli už pod správu gr. kat. biskupstva. V ktorej dobe prijali obyvatelia v Tepličke r. katolíckej obrady, nedá sa zistiť. R. 1693. prevedená bola v Tepličke kanonická návšteva a chrám vtedy už bol rím. kat. obradu ač kanonická visitácia z r. 1700. číta tu len 39 rím. katolíkov, kdežto gr. katolíkov bolo **50.** ¹

Navráťme sa ešte ku grófovi Batysovi a viďme jeho ďalšiu ostražitosť a bedlivosť o dedičné majetky. Priazeň a moc kráľa Ladislava IV. (1272-1290) bola na jeho strane a on použil okolností, ktoré by jeho rodu mohli napomáhať prosperovať. Neznáme, či poverením ku zákupe, či postupnosťou dedičnou stal sa vlastníkom gemerských hradov: Brzotýna a Krásnohoroky. Sídlom, ktoré si zvolil obývať, bol Brzotín. Tu uzaviera smluvu so šoltýsom z Vondrišťa r. 1290. v záležitosti založenia obce **Veľkého Hnilca.** ² Tento mocný pán vo svojej sláve nezapomnul na svoje rodisko, na Markušovce. Králi toho času stavali hrady na Horniakoch od strachu pred Tatármi, že prídu, ako aj hrozili a skutočne v r. 1273-1290. viac razy vrazili do Uhorska. Prostredkovaniu Batysovmu pripisuje sa, že kráľ Ladislav IV. i Mikulášovi povolil vystaviť hrad v Markušovciach na ochranu krajiny r. **1284.** ²

Z listiny tejto vo ville Chenge danej zavierame, že hrad bol už vybudovaný za Batysa. Je on skôr pevnosť, či kaštieľ (castellum) a sedí na severnom úbočí skaly nad obcou, na samom vrcholci skaly dvíha sa chrám obohaný hrubým múrom. Či zámok spojený bol s vežou, nie je nám vedomé, to len zavierame z toho, že mesto Levoča r. 1507. pozdvihla námietku oproti spojeniu zámku s vežou. Skúmatelia starožitnosti až do nedávna privlastňovali veži a zámku ešte dávnejší vek, pripisujúc nad uvedenú nedatovanú listinu sv. Ladislavovi (1077-1095), ale dnes je už zrejmé, že tú listinu vystavil Ladislav IV. r. 1284. Románska stavba chrámu koncom XIV. storočia prešla do gotického **slohu.** ³

Batys, veľký duchom, slávny menom, dokonalý charakterom, hrdosť to rodiny r. 1308. už **nežije.** Zaľudnenie územia za Batysa už bolo temer dokončené, len r. 1345. Čítame ešte, že istý šoltýs Stanislav syn Andreja Milaja doviedol nových osadníkov na hornaté kraje Máriássych a že dostal za založenie novej obce „sv. Peter,, zvanaj 12. Ročnú lhotu, obdržal tam jednu kuriu a 40 jutár zeme s právom mlyna a pivovaru. Po uplynutí tejto lhoty obyvatelia platia od 40 jutár " marky, celá obec na Veľkonoc tri barany a na Nový rok od 40 jutár dva kurčatá a dva chleby. Tretina polovice majetku bezdetne zomrelých pripadne chrámu stavať sa **majúcemu.** ⁴

Rod Máriássych rástol teda bohatstvom a hodnosťou: oprávnený vyhľadávať a využívať rudu na území svojom priviedol baňský a hutnícky priemysel do rozkvetu. Tak na pr. z knolskej bane pri Hnilci v dobe Jagellonov (1386-1572) vyvážala sa strieborná ruda až do **Varšavy.** ⁵

-
1. Hradsky I.: A XXIV. kir. Plébános testvérlete. 15.
 2. Archiv Már. č. 12; Fejér: Cod. VIII. 5. 98. Schmank; Suppl. 17.
 3. Arch. Már. č. 10; Fejér: Cod. V. 3. 240; Schmank: Suppl 2-3.
 4. Dr. Vajdovsky a Divald: Szepesvármegyé művészeti emlékei. 46.
 5. Meno Batys alebo Botys je krstné meno, ale vulgárna výmluvnosť nedá znať hneď na prvý pohľad pravú jeho podstatu. Dr. Pirhalla (A szep. Prépostág története 28.) z pôvodných listín dokazuje, že meno to má tvar krstného mena: Baptista (Krstiteľ Ján). Ďalej rodné meno: Máriássy píšem tak, ako ono prichodí v najstarších listinách a to tým viac, pretože v starej slovenčine dve sykavé spoluhlásky: „ss,, bez mäkčeňa zodpovedajú terajšej jednej mäkkej spoluhláske: „š,, s mäkčeňom. Krom toho zemanské mená písali sa s tvrdou koncovkou: „y,,.
 6. Arch Már. č. 54.
 7. Mišík: Kostol a fara v Hnilci.

Rozumie sa, že v blízkosti baní, v susedstve hámrov, hút a masí zponenáhla povstávali haviarske krámy, hutnícke a iné budovy. Tak povstali haviarske obce: Koterbach (Kufferbach), Goldbach (za vrchom zvaným: Babyna smerom ku Hnilčíku), Stranka atd. Postačí tu spomenúť, že osady donášali vždy väčší a väčší dôchodok, tak na pr. r. 1348. v Batysovciach polovica šoltýsstva cenená bola na 250 zlatých a r. 1378. Šoltýsstvo už stalo 350 fl. v zlate. Že jak hojne a osožne prekvitalo tu baníctvo, dosvedčuje to listina z r. 1312, kde brat neb. Batysa: Mikuláš, potom iný Mikuláš, syn tohože Batysa a Štefan, syn Marka žiadajú ako odškodné za triročné užívanie svojich baní 226 mariek od Jána a Michala, synov neb. Marka **Máriássyho**.¹

Dosť výmluvnými svetkami baňského požehnanja sú i tie zvony, ktoré zaopatril rod Máriássych pre chrámy v Markušovciach, v Tepličke, Goldbachu a v Batysovciach. V Novejvsí (Iglóv) bola totiž chýrna zvonárska škola, stála ona na výške umenia už za kráľa Ludevíta. R. 1357. bol povolaný zvonársky majster tej školy menom Konrád do Vyšehradu, aby tam v sídle kráľovskom ulial veľký zvon pre kráľa Ludevíta. Konrád vyhotovil ho tak krásne, že kráľ povýšil Konráda do stavu zemanského. Tento Konrád lial zvony i pre Markušovce, Tepličku, Goldbach a Batysovce. Nápis na prvom je prosba: O Rex Gloriam Veni Cum Pace=O Kráľu Slávy Príd V Pokoji. Marku-

Šovský tento zvon nachádza sa dnes v múzeu **košickom**.² Konrádove zvony liaté pre Tepličku a Goldbach teraz už nejestvujú, ale smieňuje sa o nich listina z r. 1469., ktorá spomína, že neb. Peter Pazek z Milíc, muž Barbary, dcery Stanislava Máriássyho z Tepličky násilím pobral zvony, kalichy a kazuly z kostoloch v Tepličke a Goldbachu. Táto vec bola sriadená v uvedenom roku pred **spišskou kapitulou**.³

Spôsob opotrebenia ornamentiky a písmen na zvone v Batysovciach dokazuje, že ho lial ešte otec Konrádov, Šalomon. Máriássovci považovali Markušovce za krb svojho rodu a preto robili všetko možné, aby pozdvihli obec do radu kvetúcich obcí: Baníctvo donášalo im viac dôchodku, ako roľníctvo, tomuto venovali teda viac starosti. Gelnica bola hlavným baňským mestom na celom okolí, a preto boli s ňou v obchodnom spojení. Cesta do Gelnice viedla cez Koterbach. Zdá sa, že ruch kupecký bol tu veľmi živý, veď tu postavili aj colný úrad. Mýto bolo prameňom pre kráľovskú komoru, polovica mýta náležala kráľovi. Najvýtečnejším právom pre zemana bolo vyberať mýto. Lenže cesta bola veľmi obťažná cez ohromný koterbaňský vrch, preto kráľ Ludevít r. 1345. preniesol colný úrad z Koterbachu do Goldbachu, oslobodiac od mýta poddaných **Máriássych**.⁴ Nová cesta išla smerom ku Hnilčíku až ku krížnym cestám, kde jedna viedla do Gelnice, druhá do Gemerskej. Zdá sa, že Máriaš, syn Štefana so svojimi bratami a Marek, syn Kassana s bratami žiadali preložiť colný úrad do Goldbachu len preto, aby boli spojení so svojimi gemerskými baňami v Brzotyne.

Ku rozkvetu Markušoviec prispel i obchod. Aby sme priaznivé polozenie geografické obce lepšie porozumeli, pripomnem kupectvo Krakova z toho veku. V Krakove pretínali sa všetky obchodne cesty europejské. Nás tu zaujíma len hradská cesta do Uhorska a tá viedla na Ľubovnu, Prešov do Košíc. Najväčší podiel berú v tom obchode **Košice**.⁵ Iná hradská šla popri Hornáde a Váhu. Túto cestu dal napraviť Ludevít Veľký r. **1364**.⁶ Privoz článkov, tovaru, kovov prostredkovali furmani. Neboli oni sluhami kupcov, lebo smluvy robili slobodne s kupcami, odobierali tovar od veľkokupca a predávali ho na jarmokoch a trhoch, potom v určitom čase skladali účty svojmu pánovi. Z čistého zisku dostali tretinu.

Bohatstvo zeme, výrobok z baní a geografické polozenie boli pre Markušovce tie žriedla, z ktorých kupectvo čerpalo svoju silu a zemepáni starali sa zas o dobré cesty, o obranu kupcov a ochranu trhov. Obec Markušovce mala krom jarmokov svoje týždenné trhy. Tu rozkladajú kupci svoje tovary buď pod holým nebom, buď v krámoch. Zvlášte „krámy“, predávajú tovar z ďaleká prívozný, ako súkno, železný tovar atd. Spomína tieto týždenné trhy, kde sa platí aj prí-

4. Arch. Már. č. 62, č. 103, č. 19.

5. Pajdussák: Szepesmegye kozépkori ércontvényei és azok mesterei. Dejeny sl. Vikariátu v Iglóve.

6. Arch. Már. č. 231.

7. Arch. Már. č. 57.

8. Dr. Kutrzeba: Handel Krakowa w wiekach srednich

9. Divéky: Felső-Magyarország keresk. Osszekottetése Lengyelországgal

vozné, tieto krámy, ďalej jatky a mlyn už listina z roku **1352.**¹

Dobrobyt vyvinuje sa len v pokoji. Dosť tichý pokoj požíval Spiš v XIV. storočí, ač prvé desaťročie bolo dosť búrlivé. Po smrti totiž Andreja III., posledného Arpádoviča, ktorá sa udiala 14. januára 1301., traja sa domáhali ku korune a prestolu Uhorska: Karol Robert z Neapolu, Václav, kráľ česky a Bavorák Otto. Poslední dvaja obsiahli len korunu, ten prvý ale i korunu i prestol. Neišlo to však ľahko. Na čele strany proti Karolovi bol palatín Matúš Čák Trenčiansky.

Zaujal medzi inými i spišský zámok, ale pritiahol tu i Karol, a vtedy spišskí zemanovia a všetci Nemci kráľovských miest pripojili sa ku jeho vojsku a vytisli Matúša zo zámku. Konečne po mnohých bitkách Karol r. 1312. Porazil Matúšovcov pri Rozhanoviciach. Pomohli tu Karolovi ku víťazstvu vojny banderia prišlé zo Spiša na pomoc.

Kráľ Karol po tomto víťazstve organizoval banderiá, nariadil totiž, aby veľmoži a biskupi vystavili ozbrojené pluky z radu svojich poddaných, dovoľujúc tým, čo vystavia 50 bojovníkov, aby pod svojim práporom tiahli do boja. Sotva sa mýlime, keď hovoríme, že Máriašsovci dostali svoje rodné meno od obrazu svojho prápura, ktorý predstavoval bl. P. Mariu, ako i peniaze od vytlačeneho na nich obrazu bl. P. Marie boli zvané „mariáš,..“ Pod múdрым panovaním Karola Roberta (1308-1342) a ešte viac Ľudevíta Veľkého (1342-1382) zveľaďovalo sa remeselníctvo a kupectvo vo Spiši, rýchle vyvíjalo sa i poľné hospodárstvo. Šoltýsi stali sa tak zámožnými, že odpredali svoje šoltýsstvo a preniesli sa s kapitálom do miest a tu utvoril sa z nich bohatý stav kupecký. Zeman, ktorý kúpil šoltýsstvo, sam stal sa šoltýsom a tak i náčelníkom administrácie a súdobníctva obcí. Mikuláš, šoltýs z Batyzoviec r. 1422. Predáva šoltýsstvo synom Petra z Markušoviec: Janovi, Markovi a Stanislavovi za 400 zlatých, za jednu kuriu so zemou na jeden **lán.**² Potomci Pekolda, šoltýsa z Vondrišľa a Hnilca, keď zbohatnuli, zvolili si za pobyt príjemné slobodné mesto Iglov a tým snažili sa vytrhnúť Hniliec zpod správy Máriašsových a pripojiť ho baňskému mestu Iglovu. A to sa im aj podarilo behom tých sporov, ktoré sa úradne viedli už od r. 1295. a ťahly sa až do XVII. **storočia.**³ Iglov vŕahoval sa do chotárov Máriašsových vždy hlbšie a hlbšie.

R. 1295. bola pozdvihnutá pravota v tej záležitosti na žiadosť synov Marka: Mikuláša, Marka, Jána a Michala v prítomnosti najprednejších osobností, ako grófov Helberanda, Arnolda, Jana, Turka a **Kuncha.**⁴ Predmet dlhej tejto pravoty prešiel i do krvavých bojov. R. 1412. kráľovskí povereníci vykonajú chotárnú reambuláciu, ale už v nasledujúcom roku Iglov protestuje pred spišskou kapitulou, že Máriašsovci z Markušoviec a z Tepličky ničia les „Schwarzenberg“, a pália tam uhlie.

Kráľ Žigmund napomína síce protivné strany, aby sa vyrovnali, ale bez výsledku. R. 1419. mesto Iglov utiekalo sa zas ku kráľovi o vymeranie hraníc a r. 1420. usniesli sa že celú záležitosť predložia spišskému prepoštovi, aby ôsmi sudcovia pod jeho predsedníctvom vyniesli spravodlivý súd. Medzitým Máriašsovci len rúbali sporné lesy, dali orať role, a vypášať paše. Mesto hľadalo utočisko u kráľa a následkom toho r. 1432 vykonaná bola nová reambulácia, ale mesto nebolo spokojné s ňou, preto iglovský richtár Aberchym s 21 občanmi vrhli sa na markušovský chotár, zničili všetky medzníky, zaujali sporné role a lúky a odobrali jednému poddanému i kone. Máriašsy odpovedal pomstou: dali pajovať bane na Stangenberg-u, Ebinheyt-u a Altdenberg-u, a odobrali rudu tam nahromadenú, Tepličanom povolili orať, siať na sporných roľiach a tí tu jedného mešťana i vyrabovali, obyvatelia v Goldbachu zase zatarasili Iglovčanom obchodné cesty, smrťou hroziac každému mešťanovi, ktorý by sa opovážil tade ísť. Stalo sa to r. 1437. A tak to išlo s roka na rok. R.1476. Imro Máriašsy podal žalobu na kráľa proti mestu, že mu jedného markušovského poddaného menom Jána zabili a hodili do bane, v Tepličke skosili mu lúku, na Hornade lovia ryby, berú mu drevo z lesov **atd.**⁵ Nebolo roka, žeby neboli si nivočili medziky. R. 1536, protestácia Máriašsových vzťahovala sa i na dediny Brusník (v dnešnom Eschseifen) a Stojany (pod dnešnou Skalou) a tu kráľovské poverenci sami uznali že tieto obce za dávnych časov tvorili hra-

2. Arch. Már. č. 72.

3. Arch. Már. č. 169.

4. Kozlemények Szepesvármegye Multjából V. 53.

5. Arch. Már. č. 15.

6. Archiv Iglova č. 22, 23, 28,32, 36, 37, 46, 47, 60, 61; 99.

ničné strážne stanice a preto kr. povereníci dali Máriássovcom za **pravdu**.¹ R. 1579. istý Štefan Keler, mešťan zastrelil v Tepličke syna mlynárovho menom Ondreja. R. 1631. mešťania zajali Tepličanom 250 oviec a odviekli ich na zámok do Lubovne, krom toho do zajatia uvrhli i koscov zo Závadky, R. 1655. Imro Máriássy dal podpáliť seno na Grettli-i, 29.000 šindľov na Glencen-e, obviňujúc ich, že pajújú bane na cudzom území. Márne boli tu všetky prosby a hrozby, márne všetky rozhodnutia súdnych stolic.

Pri týchto sporoch Máriássovci nezapomli na svoje povinnosti ku vlasti. Dejepis hovorí, že sultan Murad vrhnul r. 1389 do Srbska a sultan Bajazed do Rumunska. Pre strach od Turkov dostavil sa tam i kráľ Žigmund s vojskom a potrel turecké voje. V týchto bojoch účasť bral i Máriássovci so svojimi čatami a síce Peter, syn Marka, so svojimi synami: Jánom a **Štefanom**.² A Stanislav Máriássy, syn tohože Petra r. 1414 vojoval zas za kráľa Žigmunda s vodcom Ctiborom (Tiburtius), bývalým vojvodom Sedmohradska, grófom Trenčína, Bystrice a Nitry a pánom celej zeme **Považia**.³

Ďalej Juraj Máriássy, syn Ladislava, muž to kráľovi verný, bol poverený vyberať vo Spiši päťdesiatiny na sneme basilejskom r. 1436 **uzavreté**.⁴

Ján Kunch, richtár iglovský v popise majerov z XIV. storočia spomína už Cigáňov potulujúcich sa po lesoch Máriássovských menovite pri Hnilci a menuje ich kodener-mi, čiže koneder-mi, alebo lepšie povedeno konidráčmi. Tunajší ľud opovrhuje nimi, ani ich nepripustí do obcí, ich náčelník prichodí pod menom vojvoda alebo vajda. Dňa 18. apríla r. 1423 zdržiaval sa kráľ Žigmund vo Spišskom Podhradí, tu pristúpil k nemu vojvoda tých Cigáňov menom Ladislav a pokorne prosí kráľa, aby ich staré práva potvrdil. Kráľ vyplnil jeho prosbu a oslobodil ich od dane, dá im právo osadiť sa do ktoréhokolvek mesta, alebo obce a tam vrchnosť nesúdi nad nimi, ale ich vojvoda.

Na základe tejto kráľovskej výsady rozptýlili sa po dedinách a **mestách**.⁵

Doba Husitov a humanizmu.

Roky 1433-1462 boli vo Spiši svedkami vážnych zápletiok. Husiti, nechcúc uznať Žigmunda svojím kráľom, chcúc pomstiť sa nad smrťou Húsa spojením s Poliakmi, preniesli dejisko vojny do Uhorska. Najnebezpečnejšie články bludov Husových boli: kňaz nachádzajúci sa v smrteľnom hriechu trati moc kňazského úradu, ani svetskú vrchnosť netreba poslúchať, je-li v ťažkom hriechu. Dľa toho bludného učenia oni boli sudcami, kdo z kňazov alebo úradníkov je v hriechu alebo nie. Články tieto vo svojich následkoch viedli ku revolúcii na poli duchovnom i svetskom. Hlavná sila Husitov záležala na sedliactve, ktoré ozbrojili cepami, oštepami a oškrdami, proti ktorému obrnené rytierstvo neznalo sa ani **brániť**.⁶

Husiti vtrhli do Spiša r. 1433. V kláštore kartuziánskom pri Lechnici nad Dunajcom zavraždili všetkých mníchov, čo sa útekem nespasili, len priora Michala vliekli so **sebou**.⁷ V Kežmarku s mestským senátom zajali aj spišského prepošta Juraja, senát vykúpil síce slobodu svoju cenou 3047 zl.

Ale prepošta vliekli so sebou do Prahy, kde i dokonil v žalári r.1433. Ten samý osud prišiel i na kláštor v Štiavniku a na Skale útočisko. V Novejši znivočili farskú knižnicu a archív, ozbíjali pokladnicu chrámovú. Dialo sa to vtedy, keď kráľ Žigmund meškal v Itálii krz prijatie krún. Husiti vo Spiši sa však vtedy dlho nezdržovali.

Kráľ Žigmund dokonil svoj zemský beh v 70 roku života r. 1437. Po krátkom panovaní Alberta (1437-1439) zaťa Žigmundovho rozpadli sa veľmoži na dve stránky. Jedna si žiadala za kráľa Vladislava poľského, druhá Ladislava dieťa Albertovo. Zemanovia Spiša, Šariša a Zemplina považovali Ladislava za zákonitého kráľa a preto pridali sa k jeho strane. Alžbeta, matka dieťaťa r.1442 ,

1. Munnich: Igló története 203

2. Schmank: Suppl. 139

3. Arch. Már .č. 142

4. Fejér: Cod. X. 7, 838,

5. Sváby: A.Lengyelországnak elzalogositot XIII. szepesi város története. 83

6. Neumann: České sekty ve století XIV. a XV.

Zaleski: Czerwony klasztor.

píše mestu Bar ?? , že jej prívržencami sú i Mikuláš Perényi, kapitán v Richnave, Ján Máriássy vo Spiši a Mikuláš Soos vo Šariši.¹ Táto Alžbeta na ochranu svojho syna povolala Husitov s vodcom Jánom Iskrom. Hornouhorsko bolo zase svedkami vážnych zápletiok. Iska vydobyl 15. Okt. 1441 Kežmarok, r. 1442 Ríchnavu a 1443 zámok Spiš. Husiti strašne zúrili na zámku. Do ich rúk prišla aj listáreň spišskej kapituly, ktorú Iskra vrátil len vtedy, keď bol vradený medzi uhorských zemanov. Iskra sveril zámok Petrovi Aksamitovi, človeku ukrutnému, ktorý okolie Spiša výbehmi a plnom skoro **zničil.**²

R. 1444 strhla sa nešťastná bitka u Varny, v ktorej poľského Vladislava zastihla hrozná porážka od Turkov, v ktorej tento sotva 20 rokov majúci kráľ zostal na bojišti. Teraz mal prísť na trón Ladislav V. syn Albertov, ale bol ešte mladý chlapec, preto stavy krajinské ustanovil Jána Huňadyho za správcu krajiny a vtedy sa vyrovnala strana nebohého Vladislava so stranou Ladislava Albertoviča, ktorá nepotrebovala už pomoci Iskrovej, ale tento sa nesťahoval z Uhorska a prednášajúc rozličné požiadavky, snažil sa udržať silou v tom, čo zaujal. Ján Huňady hľadal každú príležitosť vyhostiť Iskra z Uhorska, ktorý sľúbil, že kadenáhle bude vyplatený zaviazanými 10600 dukátmi a Ladislav nastúpi na prestol, podrobí sa vôli kráľa a r. 1453, keď Ladislav prevzal panovanie, opustil Uhorsko iba Aksamit, veliteľ spišský nechcel ísť s ním, ale sobral s jeho prepustených žoldnierov moc brannú 5000 ľudu, nimi robil výpady do okolitých miest a dedín, až ho Ladislav Huňady vypudil zo Spiša. Ponevác Iskra nebol ešte vyplatený za svoje služby, prišiel zase do Uhorska. Pod Matejom kráľom (1458-1490) Iskra vstúpil do služby Friedricha, soka to Matejovho. Nastali boje s Iskrom. Kráľ sveril válčenie proti Iskrovi Zápoľovcom Imrovi a Štefa-novi. R. 1462 pošťastilo sa vyjednať mier medzi Matejom a Iskrom. Matej daroval mu dva hrady a 25 000 dukátov náhrady. Mnohí zo žoldnierov Iskrových vstúpili do služby Mateja, ostatní ničiac vidieky navracali sa na Moravu, kde ich obyvatelia, podobne ako i v Uhorsku, čo divokú zver honili a **zabíjali.**³

Levočská kronika Hainova podáva, že r. 1462 Husiti, prepustení žoldnieri, uchýlili sa do Tepličky na vrch Tepla pri Markušovciach, kde v horách hľadali útočisko, aby sa chránili pred prenasledovníkmi, ale Levočania ich napadli v noci a 60 ich zahynulo na šibenici a ostatní boli **rozprášení.**⁴

Husiti vo Spiši založili aj cirkevné obce menovite vo Štvrtku a Hrabušiciach. Kostol štvrtocký upevnili na spôsob zámku. Uhorskí biskupi 24. júna r. 1449 píšu svojmu prokurátorovi v Ríme: Máš vedieť, že v Hornouhersku zjavili sa Česi, ktorí doviedli heresiu husitskú na toľko, že v spišskej a šarišskej župe nachádza sa viac fár, v ktorých de facto prijímajú pod obidvoma spôsobami, proti ním chystá sa vojna a preto prosia sv. Stolicu o subsidium apostolicum čili peňažnú **pomoc.**⁵

Farnosť markušovská za doby husitskej preniknutá bola duchom katolíckej cirkve. Stretneme sa tu s cnosťami pevnej viery a vrúcnou pobožnosťou, a tá zbožnosť a bázeň Božia panovala nielen v chalupách poddaných, ale ešte viac v kaštieli tunajších pánov. Spomenuli sme už Juraja Máriássyho muža učeného, šľachetného a nábožného, šlo mu o opravu cirkve, po nej sa so všetkých strán volalo, preto poverený bol vyberať vo Spiši päťdesiatiny dľa smyslu basilejského snemu. Oženiac sa vzal si za manželku Dorotu Verešovú, z ktorej splodil Ladislava a Františka. Matka starala sa o posvätenie rodinného života, dietky svoje vychovala nábožne. Zvlášte František ukazoval znamenité vlastnosti ku dokonalému životu a plný svätého nadšenia za česť a chválu Božiu opustil všetko, vstúpil do prísnej rehole sv. Pavla pustovníka, kde prísny život viedol.

Ladislav mal manželku Annu Čehy. Splodil Katarinu, Prisku, Pontencianu, Klaru, Imra, Stefana. Životopis týchto dietok začína sa s chválou rodičov menovite s chválou matky, ktorá cnostný a zbožný život v rodine podporovala nielen poučnými slovami, ale aj dobrým príkladom. Otec im zomrel r. 1467. A vtedy Imro mal 9 rokov a Štefan 4 roky. Imrich oddal dušu svoju Stvoriteľovi r. 1487. V 29. Roku veku. Ostal teda len Štefan sám, ako dedič majetku. Dostalo sa mu od Boha

1 Wagner V. 100.

2 Wagner: Analecta I. 35.

3 Hyroš: Zámok Lykava a jeho páni 143. Kar. Vlad. Zap. Česko-Mor. Kronika kn. III. hl. IV.

4 Hain: Leutschauerische Chronika 16.

5 Wagner: Analecta I. 29.

Väčších síl tak duševných, ako aj telesných, než jeho predkom. Nie je nám známe, kde chodil do škôl, ale že mal najlepších učiteľov, to dosvedčuje jeho významné postavenie. Bol veľmi vzdelaný, štátnik znamenitý, jeden z prvých výtečníkov svojho stoletia a pritom mravy mal najšľachetnejšie a bol najoddanejší nábožnosti a spravodlivosti, štedrote a dobročinnosti. Rodinnou slávnosťou bolo, keď prevzal správu svojho majetku r. 1486. A vtedy dal výraz svojmu nábožnému duchu tým, že pristavil ku markušovskému kostolu od severnej strany kaplnku gotického slohu ku cti sv. Kosmu a Damiana, ktorí sú ctení, ako patróni lekárov a zdravia. Tu kaplnku nadal venom: udelil totiž kaplnke a jej správcovi nielen svoje lieskovianske dávky, ale u Mateja kráľa (1458-1490) vymohol pre ňu aj tu výhodu, že i kráľovské dane lieskovianske tejto kaplnke pripadli. Ale keď prvý správca (kaplán) kaplnky zomrel, jeho príbuzní zhabali jeho pozostalosť a vtedy ztratila sa i naduvedená kráľovská listina, preto Štefan Máriássy r. 1510 prosil vystaviť novú darovaciu listinu, a to mu Vladislav II. Aj vyhotovil. Obec Lieskovany mala vtedy 11 gazdovství (sedení), dávky ročite učinil asi 129 zl. Od tých dávok lieskovianskych nazvala sa i kaplnka **Lieskovianskou**

Štefan mal dve manželky. Prvá bola Lucia Čaholy, druhá Potenciana Bornemissza. Prvá mu porodila Mateja, Urbana, Jána, Helenu, Annu, Františka, druhá Margitu a Potencianu. Urban nevyšiel z detinstva. Ján prišiel síce do dospelého veku, ale nie do manželstva.

Kráľ Matej za vojnu proti Čechom a Poliakom najlepšie konanú r. 1464 alebo 1465 daroval Imrovi Zapoľovi hrad Spiš s príslužiacimi dedinami, ktorý po smrti Imra prešiel na brata Imro-vho, Štefana palatína krajiny. S týmito mohutnými mužami spriatelil sa Štefan Máriássy a keď sa pridružil k ich službe, rástol bohatstvom a hodnosťou. R. 1492 je už u Štefana Zápoľu, nádorníka Šarišským kastelánom a podžupanom sarišskej župy. Štefan Zápoľ umrel r. 1499, zanechajúc z druhej svojej manželky Hedvigy tešinského kniežat'a dcéry, syna Jána. Vdova po neb. Štefanovi Zápoľovi r. 1500 vymenovala Štefana Máriássyho za vrchného kapitána Spiša a pre úplnú oddanosť k rodu Zápoľovcov poverila ho viesť správu Spiša, aby podporoval mladého Jána Zápoľu, dedičného župana Spiša.

R. 1500 koná sa jubileum, milostivé leto s veľkou slávou. K získaniu odpustkov milostivého leta krom spovede a sv. prijímania žiadala sa i návšteva kostolov a vykonanie skutkov milosrdenstva a dary pre kostoly. Štefan Máriássy so svojou rodinou v Prešove navštevoval chrámy súc vtedy kapitánom a podžupanom Sariša. Štefan Máriássy, aby jeho milodary primerané boli jeho rozsiahlemu majetku a bohatstvu, dal toho roku pribudovať ku markušovskému kostolu od južnej strany novu kaplnku gotického slohu ku cti sv. Anny patrónky svojej matky, ktorá vrúcnuo pobožnosťou ctíla sv. Annu. S jakou vrúcnosťou konal Štefan so svojou rodinou pobožnosti sv. leta, svedčí o tom list Martina, plebana prešovského z r. 1501, kde spomína horlivosť Anny, matky Štefanovej, ďalej zbožnosť Štefanovu a jeho manželky, Lucie, synov Františka a Jána, dcér Heleny a Kláry, čím si prisvojili všetké milosti leta **milostivého**.²

Tejto kaplnke sv. Anny r. 1502 udeľuje Mikuláš z Withfalvy, pleban odorínsky svoju parcelu vo spišskej obci Milaj (pri Hrušove) z úcty, ktorou sa chová k sv. Anne matke bl. **P. Marie**.³

Štefan Máriássy postavil si pomník svojho umeleckého zmýšľania pri stavbe kaplnky vo Štvrtku a kaplnky vo Spišskej Kapitule. Pod jeho vedením dala totiž stavať Hedviga, kňažná tešinská, tieto podivnej krásy kaplnky.

Štefan cnosťou a veľkosťou ducha pripravil si cestu na rozličné hodnosti. Kráľ Vladislav II. povedomý starobylému rodu Máriássych r. 1504 potvrdil Štefanovi címer. Erb tento záleží zo štítu červenej barvy. Dolné pole štítu predstavuje skalú, z ktorej vystupuje muž ozbrojený šíšakom, v pravej ruke drží nad hlavou buzogán a v ľavej dvojitý **kríž**. Dvojitý kríž nachádza sa i v erbe Ákošovom a Bebekovom už od XIV. stoletia a to dosvedčuje príbuzenstvo starobylých tých rodov.

R. 1502 matka Štefanova, Anna už zomrela, ale s ňou nevymrela nábožnosť matkina v dome Máriássych, veď r. 1505 Štefan s druhou manželkou svojou Potencianou a so synom Františkom

1. Archív markušovskej fary ; Arch.Már. 302.

2. Arch. Már. č. 280.

3. Kayser : Compendium historiae familiae Máriássy an. 1803 Arch. Már. č. 285.

Vstupuje do braterstva sv. Antona vo **Viedni**.¹ R. 1507 daruje kartuziánskemu kláštoru na Skale útočišťa pri Letanovciach veľký mlyn na štyri kolesá a rybník vo spišskom Šomodi (**Smížany**).² Štefan Máriássy rozmnožoval svoj majetok z čiastky cestou kúpy, z čiastky cestou nových domácií. Skoro každý rok počnúc od r. 1489 až do r. 1512 buď zpäť vydobyl staré majetky, buď nové nadobudnul. Také boli vo Spiši : Paríž (Hnilec), Čepanovce, Švabovce, Milaj, Chrast', Poráč, Matejovce, Rikolf, Koterbach, Bela, Zlop ; vo Gemerskej : Brzotýn, Rudna, Koros ; v Šariši : Belcela a Frič. On kúpil aj vinicu pri Szádvár-u.

V Markušovciach dal opraviť a pod vlivom nového slohu (renaissance) prestaviť a ozdobiť svoj kaštieľ. To by ešte nič nebolo bývalo, lenže on začal ho aj opevňovať múrami, baštami, priekopami a násypami a to sa už nijak neľúbilo Levočanom a obyvateľom XIII. spišských miest, veď obávali sa, že z toho môže povstať silný hrad na premávkovej ceste do Uhorska. Utekali sa teda ku kráľovi Vladislavovi II. A až r. 1507, Malá stolica i Veľká stolica uisťovali kráľa že niet príčiny báť sa, ale nemohli prekaziť, aby sa kráľ nezamiešal do toho sporu na prospech spišských miest. Máriássy nedbajúc na nesváry a roztržky, len opravoval a opevňoval svoj kaštieľ, konečne nahliadol že lepšie je vyrovnáť sa s Levočou. V tejto schode Levoča si vymieni, aby markušovský chrám nebol vtelený do zámku, pretože chrám je obohaný hrubým múrom, ktorý by zámok len rozšíril a ešte viac posilnil, ale nič nemá proti tomu, keď by bol niejaký priechod zo zámku do chrámu, ďalej zámok má byť ohradený len živým plotom a nie násypami a v ňom nemá dať Máriássy útočisko nepriateľom Levoče a Spiša, ale má byť dobrým priateľom a susedom mesta, konečne Levoča si ešte vymieni výhody mýta V Markušovciach a v Prešove, pokiaľ Štefan Máriássy tam bude kastelánom. Tak sa pomerili.

Neúnavná práca strovila telesné sily Máriássyho a uložila ho do postele a 29-ho decembra r. 1515 už cíti sa blížiť poslednú hodinu svojho života a preto robil závet o svojom pohnuteľnom majetku : na pohrab zanecháva 100 zl., svojej manželke a dieťkam poručil zlaté a stieborné náradie, svojej sestre pozlatený krčah a jej synovi tiež taký, synovi Františkovi 6 menších a jeden väčší krčah a dva veľké koberce, synovi Matejovi sedlo s celou ozdobou, dýku a meč, Krištofovi Smrečanymu, lektorovi kanonikovi 2 strieborné svietniky, markušovskému farárovi jeden pohár a jednu lyžicu takým spôsobom, aby tie veci prešli i na jeho nástupcov, kaplánovi Jakubovi jednu lyžicu, Gašparovi, svojmu dôverníkovi jednu kuriu v Čepanovciach, farárovi hrušovskému, svojmu spovedelníkovi šubu vyfutrovanú **kunou**.³

Koncom apríla nasledujúceho roku už oddal dušu svojmu Stvoriteľovi a 30 apríla r. 1516 položili ho na večný odpočinok do krypty markušovského chrámu, kde jeho pamiatku udržuje i náhrobný kameň. Bol muž všestranného vzdelania, mužného charakteru a útlej oddanosti ku cirkvi.

Po smrti Mateja kráľa (1490) dostali sa na trón slabí panovníci : Vladislav II. (1460-1516), kráľ český a Ludevít II., syn Vladislavov (1516-1526), ktorý nebol ešte desaťročný, keď zostal kráľom. Vážnosť oproti zákonom, poriadok a poslušnosť zmizli úplne. Veľmoži pripisovali tento smutný stav krajiny kráľom cudzozemcom a preto už 4. Okt. 1505 uzavreli nikdy viac neprijat' žiadneho cudzozemca za kráľa. Medzi podpísanými na tomto uzavretí prichodí aj Ján Zápoľa, veľký gróf zeme spišskej.

V takomto stave bola krajina, keď prišla zvesť, že Sulejman, cisár turecký s veľkým vojskom sa blíži do Uhorska. U Moháča bolo uhorské vojsko r. 1526 (29. aug.) Turkami úplne zničované. Ešte podnes panuje domnienka, že katastrofu pri Moháči zapríčinil Ján Zápoľa, ktorý pri Debrecíne s čatou 5000 hláv počítajúcou počúval, ako delá strieľajú na moháčskej púšti a nepospiechal kráľovi na pomoc. Ale akokoľvek sa má táto vec, krajina nebola by vyhla tomu nešťastiu. Teraz na vidomoči zrejmé bolo, že národné kráľovstvo v sebeckosti veľmožov zanikne, čo dosvedčila i skutočnosť. Po moháčskej skaze dňa 11. novembra korunujú veľmoži v Stolnom Belohrade Jána Zápoľu, spišského grófa a sedmohradského vojvodu, vtedy už majiteľa štyridsiatich hradov za kráľa.

1. Arch. Már. č. 288.

4. Arch. Már. č. 325. Kozlemények Szepes Vrmegyé multjából 1913. 162-166.

2. Arch. Már. č. 293.

3. Arch. Már. č. 292, 295.

Dňa 3. Novembra r. 1527, teda skoro vo výročitý deň korunovania Jána Zápoľu, temer tí istí veľmoži, čo Jána korunovali, s oduševnením korunujú arciknieža rakúske, Ferdinanda za kráľa. Nastala vnútorná válka.

Medzi tými, čo Jána Zápoľu vyhlásili za kráľa, bol aj František Máriássy, syn Štefana toho premocného. Levoča bola podporovateľom záujmov Ferdinanda proti Jánovi Zápoľovi, preto chcúc si nadobudnúť zásluhy u kráľa Ferdinanda a chcúc sa i pomstiť nad Máriássyvcami, okolo 25.nov. r. 1527 vedení svojím richtárom napadli markušovský zámok a dobyli ho útokom, vlámali sa do dvora, podpálili ho a vyrabovali celý zámok, odviečúc odtiaľ všetky drahoceniny, ukradnúc všetko čo im prišlo pod ruku : hotové peniaze, náradie, rúcho, ba celý dobytok. Škody bolo na 15 tisíc **zlatých**.¹

František, že bol na strane Zápoľovej, utratil milosť u kráľa Ferdinanda a ten dal zhabať všetké majetky. R. 1528 vydal rozkaz, aby do jeho gemerských majetkov bol installovaný Imro Bebek prepoš z Stolno-Belohradu a jeho brat František a r. 1529, František Máriássy bol zbavený aj spišských svojich statkov, ktoré obdržal vojenský vodca Ferdinandov, Ján Kacianer za nejaké peniaze požičané kráľovi. Tento Kacianer r. 1529 dal tieto majetky do zálohu **Levočanom**.² Tak teda zaujatie politického stanoviska priviedlo Máriássovcov o všetko a učinilo ich bezmajetných.

Markušovce na základe toho zálohu prináležali Levoči až do r. 1538. V tejto dobe páchali sa zbojstvá a také lúpeže, že vylamované boli aj chrámy, preto už kráľ Ludevít II. udelil r. 1523 i Kristofovi Tokemu v Čepanovciach také právo meča (hrdelné) , aké rod Máriássych už od dávna **požíval**.³ Často sa zjavovali tu i husári, ktorí obyvateľov sužovali, tak r. 1531 vrhli sa do Markušoviec husári Šerediho a vyrabovali obec celkom a v nedeľu pred Šimonom a Judom r. 1533 napadol Markušovce Žigmund z Četneku a s husármi Bebekovými sužoval občanov, chcel na pr. vydrieť od nich 50 zl. Za dva sudy vína, ale Levočania slyšiac o strašnom pobyte zbojníckych husárov, poslali Sebastiana Rybi-ho so 14 jazdcami do Markušoviec, ktorí Žigmunda so 4 husármi ulapili a doviedli do Levoče, kde uväznení boli až do sv. **Ondreja**.⁴

František Máriássy zomrel asi r.1534, zanechajúc vdovu Žofiu, r. Pongrácovú s dvoma synami : Antonom a Pavlom a 5 dcérami, z ktorých Margita vydala sa za Benedikta Bonemiszu, ktorý bol vo veľkej milosti u kráľa. Tento Bornemisza vyplatil Levoči 1600 zlatých, ako výmenu a právom švagorstva obsiahol od kráľa všetky spišské majetky Máriássych r. 1538. Stalo sa to práve v tom roku keď Ján Zápoľa uzavrel mier s Ferdinandom, a potom r. 1539, oženil sa, vezmuc si za manželku Izabelu, dcéru poľského kráľa, Žigmunda, z ktorej sa mu narodil r. 1540 syn : Ján Žigmund. Ján Zápoľa toho roku 22. Júla zomrel a Izabela, vdova Zápoľova, chcúc dostať korunu pre svojho mladého syna Žigmunda, privolala Turkov, ktorí zaujali Budín r. 1541 a od tej doby za 145 rokov patrila hrad budínsky s veľkou čiastkou krajiny pod moc tureckú.

R. 1542 (19. Febr.) zákonné bolo ustanovené, aby sa všetky prošcribované majetky bez straníckej nenávisti preskúmali a síce sudcami, ktorí by dľa predošlých zákonov súdili. Tak bola by prišla ku svojmu majetku i pozostalá po Františkovi Máriássymu vdova, keby nebola robila prekážky ziskubažnosť Bornemissova. Vdova reklamovala svoje práva, ale Bornemissa žiadal peniaze Levoči dané, konečne vyrovnali sa r.1546 a tak dostala vdova do svojej moci spišské majetky Máriássych. Jej syn Pavol snažil sa priviesť svoje majetky do toho polohenia, aké ony boli za Štefana, preto pozdvihol pravoty a pravoty, aby odčesnuté statky pripojil do telesa rodinných majetkov a to sa mu po mnohom namáhaní aj podarilo, lebo bol verný kráľovi Ferdinandovi (1526-1564), ktorý mu dopomáhal ku vydobytiu svojho majetku, bol verný aj kráľovi Maximilianovi (1564-1576). Pavol považuje sa teda za zpät-nadobudnutel'a práv stratit' sa majúcich.

Pavol bol pán štedrý a milostivý. R. 1568 daroval svojmu sluhovi Baltazarovi Pynczy-mu a jeho

1. Hain krónikája: 35.
2. Arch. Már. č. 339,340.
3. Kozelemények Szepes Vármegye multjából. III. 111.
4. Hain krónikája: 48, 63.
5. Arch. Már. č. 346, 356.

manželke Anne rodenej Klučár, o seba dobre zaslúžilým, celé gazdovstvo v **Čepanovciach**¹ a roku 1569. priateľský sa pokonal i s Levočou, ktorú zapravotil za pustošenie a krádeže páchané na markušovskom zámku r. 1527.

Vec sa skončila tak, že Levoča dala mu odškodného 2000 zlatých, ač zapríčinenie škody urobilo 36000 fl. v zlate. Uskutočnenie tejto Levoči veľmi priaznivej smluvy dokončili radostnou **hostinou**.² Za tieto peniaze dal opraviť kašiel Levočanmi poruchaný. R. 1570. Kúpil vinicu v Táli. Za doby toho Pavla začala sa už v Spiši takzvaná obnova viery a vtedy niektorí zemanovia už odopierali dežmu kat. plebanom, tak robil i Anton Székely z Cepanoviec r. 1570., ale Pavol na nariadenie spišskej kapituly donútil ho platiť dežmu markušovskému **plebanovi**.³

Najviac má zásluhy o školstvo v Markušovciach, učiniac počiatok vyššej školy pre zemanov. Bola to tak zvaná zemanská škola. Učilo sa v nej v dvoch oddeleniach : v prvom pestované vzdelanie jazykové (trivium), v druhom vyučované predmetom reálnym (quadrivium). Pavol vzal do tej školy najlepších učiteľov. Ako taký spomínajú sa : Jakub Stenzel (r. 1577), Ján Greifenzweig, z Kežmarku prišiel do markušovskej školy, Valentin Král' z Rožňavy (r. 1580), Ondrej Rajeceny (1588), Ján Fabricius, Samuel Frohlich, Ján Duhon, rodom Lipták (Kvačany) (1622), Melichar Brachius (1636), Vaclav Batigius (1636), pôvodom Čech (1637), Ján Rotarides (1646), Ján Grunel z Brezna (1660).⁴

Spomenutia hodné, že mnohí žiaci navštivovali markušovskú školu pre pestovanie jazyka slovenského, ako to listy tých žiakov dosvedčujú. Dá sa to i vysvetliť : zemanovia s nemeckými mestami nežili v priateľskom pomere, preto neposielali mládež do mestských škôl nemeckých.

Kedy prijala markušovská zemanská škola ráz protikatolícky, nedá sa určite vyjadriť. Trvala asi do r. 1663.

Pavol Máriássy oženil sa s Annou Sighér, ktorá mu porodila krom dcér, Františka, Ondreja, Žigmunda a Pavla. Matka tých dietok vynikala pravovernosťou a hlbokou pobožnosťou a v tom duchu vychovávala i dietky svoje. Dôležité sú jej listy písané svojim synom povzbudzujú ich k zbožnému životu. Žigmund navštevoval vysokú školu v Potoku, kde už novota viery pokračovala, vedený vášňou po novote viery zachcel ísť do cudzozemska na univerzitu, svoj úmysel sdělil i matke, ale ona, obávajúc sa cudzozemského vlivu, neustále napomínala ho v listoch, aby odstúpil od svojho úmyslu, ale márne, r.1587 už vidíme ho na universite vittembergskej, tam je i r. 1588 a tu z prameňa protestantizmu čerpá ducha novej viery. S ním prišiel protestantizmus i do Markušoviec. Otec mu zomrel 19. Januára 1587. V 58. Roku veku svojho. Po smrti otcovej pri dohode bratov o rozdelení dedičstva najstarší a najmladší brat : František a Pavol vyvolili si za pobyt Markušovce, Žigmund Chrast' a Ondrej Batysovce. František bol milovník tichého života, Pavol verný kráľovi a vlasti bojoval s Františkom Nádasdym proti Turkom. R. 1587 a v nasledujúcich rokoch Ondrej vstúpil do služby Štefana Báthoryho, sedmohradského kniežaťa, horlivého to katolíka a obhajcu khatolizmu v Sedmohradsku. Keď Poliaci r. 1576. Korunovali Báthoryho za kráľa, Ondrej nasledoval ho do Poľska. Vtedy celé Inflanty boli už v rukách cára Ivana Hrozného; Báthory viedol tri veľké výpravy na Inflanty. Na prvej r.1579. dobyl Polock, na druhej r. 1580. Wieliz, Ušwiate a Welké Luky, pri tretej r.1581. obľahnul Pskow, a to predĺžilo sa do zimy, zima bola tuhá, i potrava už chýbala, ale Báthory vytrval a dobyl víťazstvo. Pri tých výpravách zúčastnil sa i Ondrej Máriássy a pri tretej zostal i ranený. Ondrej konal služby aj u Gabriela Báthoryho v Sedmohradsku, odkiaľ nemocný navrátil sa domov, kde r. 1608. Zomrel.

Mená Ondreja (1558-1608), Žigmunda (1575-1622) a Pavla (1574-1614) zachovávajú pomníkové kamene náhrobkov v kostole markušovskom.

1. Arch. Már. 411.

2. Hain: Leutsch. chr. 116-118.

3. Dr. Pirhala: A szep. Prépostság tort. 274.

4. Kupec: A nemesek iskoái, vagy az ugynevezett mágnási iskolák a Szepességén. A szep. Tort. Társ. Évk. 1889.

Reformácia.

Nemôžem tu mlčaním pominúť pohyb zo záľuby skúmania starožitého pohanského sveta tak gréckeho, ako aj rímskeho. Prúd ten nazývame humanizmom. Humanizmus bol všestranný, objímal nielen staré písomníctvo a umenie, staviteľstvo a rezbárstvo, ale aj cisárske právo rímske. To posledné zakladalo sa na tej záhubnej zásade, že výnimečne vôľa cisára je žriedlom práv čo mocnár káže, dostane sa právom pre poddaných. Starší humanizmus zostal verný kresťanstvu, pozdejší však vyvyšoval sa nad kresťanstvo.

Čo bol humanizmus vo vede a umení, to bola tak zvaná reformácia (obnova viery) na poli náboženstva : neodvislosť rozumu od cirkevnej autority ohľadom viery, kde si každý vykladal smysel sv. Písma dľa svojich náhľadov.

Základným bludom Lutherovým bola náuka, že človeka spasí samá viera a tým prestáva potreba odpustkov, úcty Svätých, očistca, spovedi. Luther zavrhol sv. omšu, učenie o sviatosti oltárnej, zavrhol cirkev a kňazov. Jediným prameňom viery bolo sv. Písmo, každý mal právo vykladať si ho podľa svojho rozumu, a tak božské nauky prišli pod rozsudok ľudského rozumu. Každá kazateľňa inak si vykladala sv. Písmo, smi predikanti divoko a tvrdošijne dohadovali sa o článkoch viery, následkom toho vrchnosť vrchnosť svetská predpisovala im články na kázanie, tak npr. Magistrát mesta Iglova, ktorý r. 1573. Odpadol od starej viery, svojmu lut. Kazateľovi predpísal, „ aby sa nedával do disputy o viere, ale aby len kázal dľa katechizmu Lutherovho,„. Títo lut. pastieri pripojovali ľud ku luteranizmu nie naraz, ale pomaly aby nezbadal, že už nestojí na základe starej viery, preto ešte dlhé roky slúžili omšu, spovedali a mámili ľud vonkajšími obradami. Tak napr. v Iglove

Magistrát lut. pastierovy naložil, aby v nedeľu a vo sviatky v sakristi absolvoval (rozhrešil) tých čo sa chcú spovedať. V Levoči r. 1594. Konali sa s veľikou okázalosťou slávnosť Božieho Tela a r. 1610. spišski zemania sprotivili sa tomu, aby sa zrušila slávnosť Božieho Tela. R. 1665. Lut. pastieri v Poprade ešte prijímali peniaze na omšu atd.

Spišski zemania čo sa držali za Maďarov, nenávideli Nemcov a ich lutheranizmus a preto prijali náuku Kalvína a tu nazývali maďarskou vierou. Nastaly nové zmätky a dišputy. Mnohé rodiny, ktoré ináč prijali novotu, opovrhnuť prudké tieto hádky kazateľov, prinavrátili do lona starej cirkve. Prívrženci Luthera a Kalvína spôsobili veľké zmätky vo viere a tým zapríčinili úpadok mravov a bezuzdnosť. Pavol Máriássy nemravnosť a bezuzdnosť svojej doby nepripisuje už nesvedomitosť ľudu, ale samému diablu. „So dňa na deň – hovorí r. 1576. V listine ku Kapitule – vzrastá medzi ľuďmi bežné nepriateľstvo, zúri nákazlivá záhuba a verejná bezpečnosť je tak slabá, že človek si myslí, že Turek je už u nás,„

Samo sebou sa rozumie, že vo víre týchto krutých hádok presvedčenie zemanov a ľudu bolo veľmi slabé a pochybné, neznali rozdielu medzi rozličnými náukami, preto ťažko je triediť osoby toho veku dľa náboženstva. Tak napr. Žigmund Máriássy, podžupan spišský r. 1659. Uvrhol do žalára istého Viribalda, pretože zlorečil na bl. P. Máriu, ač Žigmund má sa za prívrženca Kalvína. František Wesselényi, katolík a nadvorník žiada od neho, aby na uspokojenie svedomia a katolicizmu niečím iným dokázal, že chráni úctu **Matky Božej.** Krom toho zmeniť náboženstvo v tej dobe nebolo nič nového u zemanov ; Krištof Thurzo, župan spišský, zostal z lutherána katolíkom a katolíka zase lutheránom podobne aj Máriássovci za reformácie menievali vieru jak náboženskú, tak i svetskú, privlastňujúc si aj právo nútiť poddaných k vyznávaniu toho náboženstva, ku ktorému sa oni hlásili.

Rozkol vo viere spôsobil prevraty nielen v cirkvi, ale i vo štáte, nielen vo viere, ale i v kultúre národov. To je hlavný ráz tejto doby a ním je založený i zárodok ku pozdejším prevratom politickým a sociálnym. Ale sotva je odsek v histórii, ktorý by bol predmetom tak stranického a tendenciozného pojednania, ako je doba reformácie. Historici z radu protestantov už od začiatku reformácie vo všetkom, čo bolo chválitebné, vidia vplyv protestantizmu.

Podobným spôsobom chcú mať i tu Pavla Máriássyho a jeho všetkých potomkov za protestantov a ním založenú zemanskú školu privlastňujú vlivu novej viery. Ale pravá vecná história bráni pripočítať všetkých potomkov Pavlových ku kalvínom, ako to uvidíme v predmetných rozoberaniach historických.

Najstarší syn Pavla : František a najmladší : Pavol bývali v Markušovciach. To sa vie, že František so svojimi synami bol cirkvi katolíckej verný, kdežto Pavol nasledoval Kalvína.

Do tej doby padá povstanie Štefana Bočkayho. Jeho heslom bolo, že ide pomstiť porušené práva a slobody protestantov a koncom r. 1604. Jeho hajdúsi zaplavili už Spiš, pustošiac všetko, čo im bolo odporné. Zemanovia spišskí zatracovali nápady Bočkayove, i Máriássovci pridržiavali sa kráľa Rudolfa (1576-1608), preto hajdúsi drancovali i Markušovce, ale 25. Mája r. 1605. Napadol ich Dravecky so svojimi drabantami a rozohnal ich. Korisť bola dosť veľká : 140 koní a tri vozy rozličných vecí a zbroja. Medzi markušovskými a levočskými drabantami v bojoch proti hajdúchom 23. júna r. 1605. Povstali i šarvátky : markušovskí drabanti zajali troch levočských a priviedli ich do Markušoviec, levošskí zas troch markušovských uvrhli **do zajatia**.¹ R. 1606. Bol zaklučený pokoj s Bočkayom, ale hajdúsi ešte dlho zúrili vo Spiši.

Po povstaní Štefana Bočkayho, kniežat'a Sedmohradska, Sedmohradsko stalo sa vlast'ou veľmožov uhorských hľadajúcich útočisko pred mocou cisárskou. Keď kráľ Rudolf bol prinútený resignovať, pod Ferdinandom II. horlivým to katolíkom (1619-1637) zas Gabriel Bethlen, knieža sedmohradské započalo odboj a to tri razy. Bol on zatvrdlivý kalvín, preto spišský prepost a kňazi spasili sa len útekem do Poľska. Po smrti Bethlenovej (1630) zdvihol odboj starší Juraj Rákóczi, pod tým istým heslom, ako i jeho sedmohradskí predchodcovia. Keď hajdúsi Rákócziho vtrhli sa do Spiša, vtedy katolícki kňazi museli útočisko hľadať v mestách pod ochranou poľského kráľa. Až keď kráľ zabezpečil protestantom slobodu viery v pokoji Lineckom r. 1645., skončila sa vnútorná válka a na sneme r. 1646. vymohli si protestanti, že im 90. Kostolov bolo dané, medzi ktorými tri nachádzali sa v Spiši : hlavný oltár v Hrabušiciach, kaplnka vo Štvrtku a kostol v Krempachoch pri Dunajci. R. 1647. Ladislav Máriássy, podžupan spišský poveril Pavla Máriássyho, syna Františka Máriássyho z Markušoviec, ako katolíka, aby pri podelení kostola vo Štvrtku zastupoval katolíkov. Tento František mal synov : Pavla Ladislava, Jána, Juraja a Ondreja, ktorí boli vychovaní v katolíckom náboženstve.

V prítomnosti týchto synov Františkových držalo sa r. 1626. Trestné pokračovanie v nasledujúcej záležitosti. Ján Herencius, bodnár v Novejvsí zaľúbil sa do manželky Štefana Kulmanna kupca Iglóvskeho, menom Barbary. Zamilovaní usniesli sa usmrtiť Kulmana. Pomocou tovariša Bednárovho najali k tomu zločinu Michala Istvánfyho, mäsiara z Matejoviec a ten našiel si zas spoločníka v osobe Brinčka s Poráča. Keď Kulmann zavčas rána 14. Mája poberal sa z Iglóva do Batysoviec, sotva že vyšiel z mesta napadli ho a zamordovali a mŕtvolu hodili do Hornáda. Manželka a Bednár, na ktorých mali podozrenie, tajili a prešiel celý mesiac a neprišli na stopu. Konečne ulapili v Markušovciach Jána Brinčka, ale ten popieral spoluvinníctvo, on vraj len videl páchať vraždu, ale po tortúre, trýzne, keď bol pálený i faklami, vyznal, že veru i on dal Bednárovi päť ráz po hlave čakanom a pomáhal niesť i mŕtvolu do Hornáda, ale on bol v tom presvedčení, že len žida vraždí, veď mäsiar najal ho len na usmrtenie bohatého žida. Pavol Máriássy, odsúdil ho, ako svojho poddaného, na meč, a výrok smrti hneď bol prevedený pod šibenicou v prítomnosti celého okolia. Istvánty vydaný bol mestu, kde 14-ho augusta najprv obidvoch zaľúbených zoťali pod šibenicou, a potom Istvánfyho a tovariša Bednárovho trýznili na **kolese**.²

Spomenuli sme, že Ondrej Máriássy, čo konal služby v Sedmohradsku a v Poľsku u Báthoryho, býval v Batyzovciach. Ten mal len jedného syna Františka, ktorý bol muž hlboko učený a veľkej rady a úradoval ako podžupan v rokoch 1623.,1624.,1633.,1636. František obdržal r. 1638. veľké vyznačenie od Juraja Rákócziho I.: bol vymenovaný za prefekta imania sirôt po Pavlovi Rákóczimu z Felsovadas. Pavol Rákóczi a jeho manželka rod. Anna Petho boli horliví katolíci.

1. Hain : Leutsch. Chr. 140,141

2. Kozlemények Szepes Vármegye multjából II. 175-183.

Ich zbožnosť zveľbuje nápis na Červenom kláštore nad Dunajcom, ktorý znie : „Osv. P. Rákóczi atd. kázal postaviť r. 1630.,, A na inej časti kláštorného múra čítame : Osv. Grófka Anna Petho, pozostalá vdova po p. Pavlovi Rákóczimu atd., kázala postaviť r. 1637.,,

František Máriássy ako prefekt dostal ročite konvenciu : 400 zlatých v hotovosti, 100 zl. na rúcho, v prírodninách : 175 gbolov pšenice, 220 gb. Obroku, 12 sviň, 16 sudov vína, 1 sud octu, 60 holieb masla, a 55 medu, 40 baranov, 10 kusov dobytku na mäso, 40 husi, 150 kúr, 700 hlaviiek kapusty, 5 gb. Hrachu, 5 gb. Šošovice, 10 gb. Prosa, 7 gb. Pohánky, 60 kusov soli, 1.1/2 gb. suchých sliviek, rýb, koľko možno, 10 siah sena atd. Krom toho Juraj Rákóczi odmenil mu jeho verné služby aj tým, že mu daroval dane prostú vinicu v Máde (Zemplinská župa), ktorú Rákóczi r. 1633. Titulom pokrevnosti odobral vdove po neb. Mechiorovi **Allagymu.** ¹

Tak František Máriássy narastal bohatstvom. Mohutný ten pán dal potom vystaviť v Markušovciach povestný kaštieľ, ktorý je najkrásnejším domom toho vidieku a od toho času vyvolil si Markušovce za svoj pobyt.

Máriássovci prišli do styku s rodinou Rákóczich a dostali sa pod ich vliv i v politike.

Hneď na začiatok panovania Leopolda I. (1657-1705) boje s Turkom nemalý konca-kraja. R. 1664 dňa 1. Aug. Kráľovské vojsko vydobylo skvelé víťazstvo nad Turkami pri Sv. Gotharde, po ktorom ale Leopold uzavrel nečestný mier na 20. Rokov bez privolenia veľmožov. Veľké bolo rozhorčenie po krajine. Pre túto nespokojnosť a pre všelijaké iné urážky sprisahalo sa viac veľmožov proti Leopoldovi. Na radu Fraňa Wesselényiho, uhorského palatína uzavreli, že prv než odboj začnú, oslovia Leopolda ku zadržaniu ústavy. Ale boli vyzradení, hlavní účastníci uväznení a neskôr a sťatí, medzi inými sťatý bol aj František Bóniš, zať Františka Máriássyho, správcu statkov naduvedených sirôt Pavla Rákócziho. Mnohí veľmoži uprchli do Sedmohradska, odkiaľ Turkom podporovaní r. 1671. Konali útoky na cisárske vojsko i na hornej zemi. Štefan Petróczy 3-ho októbra 1672. Rozložil sa táborom na levočských lúkach a odtiaľ navštivoval zemanov a povolával ich do svojho tábora, ale Cobb, kráľovský vodca už 17-ho októbra pritiahol so svojim vojskom ku Levoči a povstalci už pred jeho príchodom dali sa na útek.

Imrich Máriássy, syn toho Pavla, ktorého sme udali za prívrženca Kalvina, upadol pri tej príležitosti do podozrenia, jako by bol v porozumení s Petróczym. Ku podozreniu zrady ťahaný bol preto, pretože v jeho kúrii v Markušovciach pohostil Petróczyho, ďalej keď sprevádzal podžupanský úrad, snahy povstalcov že napomáhal peniazmi vzatými zo stoličnej kassy. Už pre toto podozrenie na rozkaz komory boli zhabané jeho majetky 17-ho augusta r. 1673. A nad jeho statkami bol ustanovený provisor v osobe Michala Sárossyho, ktorý z milosti komory Imrichovi povolil len to, že v kaštieli môže bývať s manželkou a dcérami, s dvoma slúžkami a dvoma panošami. To dotklo Imra hlboko a to tým viac, veď už bol starý, odhodlal sa teda, že prosí o kráľovskú milosť. Počiatkom r. 1674. Podá prosbu na spišskú komoru a tu háji sa, že nenapomáhal zkazonosné úmysly povstalcov ani slovom, ani zbrojou, uznáva, že bol v tábore Petróczyho, ale on ho už našiel pána hrať v jeho dome a odstrániť ho nemohol. Spišská komora predostrela túto prosbu ku dvornej komore do Viedne Imrichová najstaršia dcéra bola vydatá za Juraja Apponyiho ktorý bol vo veľkej milosti u kráľa. I ten orodoval za svojho svokra, ale najviac primlúval sa zaň Peter Fodoróci, prior rehole sv. Pavla pustovníka, ktorý mu 15. sept.1675. aj doniesol z Viedne tú radostnú zvesť, že je prijatý na milosť. Imrich od radosti dal mu 100 zlatých a sľúbil mu dať na sv. Martina ešte 100 **toliarov.** ² Lenže Imrovi bol r. 1675. Prinavrátený len jeho pohnuteľný majetok, pretože Imrich bol protestant a kráľ, vidiac že nekatolíci udržiujú spojenie s cudzinou, použil prísnejších prostriedkov ku udržaniu zemanov vo vernosti. R. 1686. Vystavila Imrichovi svedectvo i spišská kapitula, že nepovstal oproti kráľovskej jasnosti, ani nepripojil sa ku povstalcom a preto boli povstalcami pustošené jeho majetky spišské, hontské a gemerské. Konečne po mnohých prosbách r. 1690., teda už po jeho smrti, dostali jeho 4. Dcéry otcovské majetky.

Arch. Már. listáreň z Batizoviec č. 52.

Pirhalla : A szep. Prép. Tort. 480.

V zaujatých a konfiškovaných panstvách r. 1671. Učinená bola reformácia evanjelických kroz prepošta spišského, Juraja Báršonyho, ktorý od r. 1671-1674. Zaujal len vo Spiši 60 kostolov, vymenoval za farára v Markušovciach Mateja Vitkóczyho.

Leopold zničil uhorskú samosprávu, poslal do krajiny cudzé vojsko, vymenoval cudzích správcov, ktorí trýznili tých, čo do podozrenia padli : nepokoje v krajine rástli. R. 1677. v jasi spomínajú sa už vo Spiši výbehy kurúcov, ale generál Cobb 14. Sept. Pribehnul na Spiš a vypudil ich. Takéto odbojné čaty zanechali v Novejvsí jedno turecké dievča, ktoré Matej Vitkóczy, markušovský farar vyučoval vo kat. náboženstve a r. 1678. Pokrstil.

R. 1678 už verejne povstala čiastka krajiny proti Leopoldovi a vyvolila si za vodcu Imra Thokolyiho, Thokolyi vyjednával i s Viedňou o pokoj aj s Turkom o prestol krajiny a keď sa r. 1682 sosobášil s Helenou Zrinyi, nebohého Fraňa Rákócziho ovdovelou kňaznou, s ktorou dostal mnohé zámky, vtedy Thokolymu prisahali vernosť i mohutní grófi a počet kurúcov sa rozmnožoval. Pripojil sa k nemu i František Máriássy, syn toho Františka, čo bol prefektom u Rákócziho, Ďalej nasledovali ho i synovia Juraja Máriássyho a syn Žigmunda z Chrasti. Teraz malo sa rozhodnúť, či Leopold alebo Thokolyi pod ochranou Turkov bude kráľom, len Poliakov nútno bolo ešte získať. Sobiesky, kráľ poľský pripojil sa ku Leopoldovi, ktorým 12. Septembra r. 1683. Boli rozprášení Turci pri Viedni. Po tomto slávnom víťazstve kresťanstva nad Turkami zemaniam hufne odpadovali od Thokolyiho, ktorý po zmarených nádejach utiahol sa ku Turkom do Carihradu a Nikomedie.

Hneď počiatkom r. 1684. Dňa 31. januára vyhlásil Leopold všeobecný pardon, čím zemaniam, čo prosili o milosť, boli prijatí na vernosť. Tú milosť obsiahli aj Máriássovci r. 1685.

Čo sa týka viery toho Františka Máriássyho z Markušoviec, on bol z počiatku prívržencom Kalvína, ktorého nasledovali aj Imrovi potomci a ponač synovia katolíckeho Františka zomreli bez mužských potomkov, tak vtedy temer celá rodina Máriássych vyznávala vieru Kalvína. Naj-väčšie zásluhy o rozšírenie katolíckej viery, o jej utvrdenie a obrátenie protestantov mal v tej dobe Juraj Bársony, spišský prepošt (1663-1675). Osadil do Spiša i jezuitov, ktorých predným úkolom bolo vyučovanie mládeže, ktorú viedli s takým úspechom, že i nekatolíci do ich škôl chodili. Nekatolíkom konali časté misie. Tomuto vlivu má sa pripisovať i obrátenie Františka, ktorý r. 1671. odprisahal Kalvína a so svojou rodinou prinavrátil sa do lona katolíckej cirkve. R. 1672. vyvolený bol za podžupana spišského, ako prvý katolícky podžupan po takzvanej reformácii (primus Vice-Comes Scepusiensis Romano **Catholicus**).¹ František odišiel z tohto smrteľného života na večnosť r. 1685. Mal krom Fraňa a Adama, ktorí do manželstva nepišli a krom dvoch vydatých dcér, dvoch synov Mikuláša a Gabriela. Mikuláš býval v Batysovciach, Gabriel v Markušovciach. Rod Máriássych vtedy už bol rozvetvený v Markušovciach, povstali tu teda nové a nové kúrie, ale najväčšia čiastka tejto rodiny nasledovala náuku Kalvína. O tom svedčí kanonická návšteva z r. 1700. Zápisnica o tejto návšteve podáva správu, že patronátske právo v Markušovciach uživa rozsiahla rodina Máriássych oddaných zväčša kalvinizmu, a že tá sa nepriateľský chová ku kat. farárovi. A ponač nútili aj poddaných k vyznávaniu tej viery, ku ktorej sa oni hlásili, preto padol i počet katolíkov. Zápisnica táto číta v Markušovciach len 80 katolíkov, 50 grécko-katolíkov a 28 protestantov ; v Tepličke bolo 39 katolíkov, 50 grécko-katolíkov a 28 protestantov ; v Matejovciach 21 katolíkov a 40 protestantov.

V tom čase (1697-1703) účinkoval v Markušovciach farár Juraj Kortvélyosi z Hrušova. Za nim prišiel hrušovský farár, Samuel Ignác Rudini, ktorého osudy života sú pamäti hodné a zaujímavé.

Zpäť dobytie Budina (1686) bolo pre dom habsburský svetoznáme víťazstvo a vtedy dom tento považoval krajinu za takú, ktorá je právom boja (jure armorum) nadobudnutá, preto poslal do krajiny cudzích správcov, načo František Rákóczi II. započal nový odboj za slobodu. Koncom júna r. 1703. Rákóczi už prišiel do Uhorska, kde mu vernosť prisahali mnohí aj z Máriássovcov, menovite : Pavol (syn Ladislava syna Ladislava syna Žigmunda z Chrasti) so svojim bratom Adamom, potom Mikuláš, syn toho Františka z Markušoviec, ktorý v r. 1671. Pristúpil ku kast. viere, ďalej Gabriel, brat Mikulášov a Štefan, syn Žigmundov.

1 Hain : Leutsch. Chr. 403.

Správcom rodiny Máriássych bol v tej dobe Mikuláš, tento teraz opustil cirkev svojho otca, pristúpil ku protestantizmu a svoju odpadlosť dokázal i tým, že v Markušovciach zaujal kat. kostol a faru a vypudiac z nej farára Rudiniho, oddal faru kalvínskemu kazateľovi. Ba v zúrovnosti svojej išiel ešte ďalej, strieľal delami i kríž na veži a srútil ho na zem a kríž na malej veži nad svätynou strelbami tak skrivil, že ho nebolo ani vidno, potom vrhli sa do chrámu a vyhodili z neho všetky oltáre, nivočiac všetko, čo im pod ruku prišlo. Napomáhali ho v tej práci všetci Máriássovci kalvínskeho **vierovyznania.**¹

Rudini utiahol sa do Iglova na slovenský vikariát, kde účinkoval až do r. 1709.

Odboj Rákócziho bol najväčší zo všetkých predošlých, sotva vstúpil do krajiny, už väčšia čiastka horných stolíc jeho bola. Prívržencov mal i s katolíckeho kňazstva, pokiaľ bol muž veľmi spravodlivý, pokojný, i katolíckej pobožnosti veľmi a stále oddaný. V tejto vojne málo ľudí ostalo bez škody, veď na obidva tábory, iná cisársky, i na kniežatsky sbieralo sa zbožie, ba lapili, kdekoľvek mohli koho zachytiť, tak, že ľudia nemohli ani do poľa chodiť, také lotrovské obyčaje boli zavedené. Tak na pr. v mesiaci februára r.1700. išiel do mesta (Iglova) kuchár Gabriela Máriássyho z Markušoviec pre nejaké kuchynské veci, na ceste ulapili ho kuruci a viedli ho zajatého na Zavadku, lenže tu náš kuchár, pôvodom Nemeč, sadnul si na najlepšieho koňa svojho pána a dal sa na útek, ale dôstojník kurucov cvála za ním, prisahajúc sa, že sa nenavrátí, kým jeho telo nepotrhá na kusy, avšak stalo sa inak, kuchár šťastlivé pribehnul ku mestu a utiekal sa pod ochranu vojenskej stráže kniežat'a Lubomirského, riaditeľa XIII. spišských, poľskému kráľovi založených miest, kuruc chcel strieľať, ale mu karabín nevypálil, medzitým strelil mu do hlavy poddôstojník iglov-skej stráže a kuruc mŕtvy padol s koňa. Kuchár pre strach od kurucov vystúpil zo služby a prijal službu u Lubomirského a koňa oddal manželke Gabrielovej, ktorá sa v tých búrlivých časoch zdržiavala v **Iglove.**²

Hviezda šťastia Rákócziho padla už r. 1708. Pri Trenčíne a teraz tratil už jedno mesto za druhým, krom toho pomaly odstupovali od boja i jeho prívrženci. R.1709. v stred novembra pritiahol do Spiša najvyšší cisársky maršálek Heister a ten už 10. Decembra protestantom odobral i markušovský chrám aj farou a oddal ho zákonnému farárovi Rudinimu. Rudini, zaujmúc po siedmich rokoch svojho vyhnanstva faru, nenašiel v nej nič, ani snopa slamy, skla ani na jednom okne. Po vojne tejto zastihla Spiš ešte iná metla Božia, r. 1710. morová rana pustošila na toľko, že nebolo dost' ani hrobárov, mnohí pochovávali mŕtvolu svojich príbuzných len v záhradách alebo na slobodnom poli, často bolo teda vidieť, že psi vyhrabávajú mŕtvolu tak povrchno pochované. Na túto nemoc zomrel v Novejvsí kňaz Jandrišovský, iného kňaza tam nebolo. Samuel Ignác Rudini, aby udeľovaním sv. sviatosti zavčas prišiel ku pomoci aj nemocným v Novejvsí, vyvolil si za pobyt jednu chalupu na Iglovskom chotári a vediac, že mu každú chvíľu hrozí nebezpečenstvo smrti, prichystal si tu pre seba i umrlčiu truhlu, ale k tomu neprišlo, veď z toho smrteľného života odišiel ku prijatiu odplaty svojich zásluh len r. 1726. Dňa 2-ho februára.

R. 1711. Prívrženci Rákócziho v Satmáre zložili Jozefovi I. (1705-1711) prisahu vernosti a tu v satmárskom pokoji kráľ ponúkal milosť odpustenia i pre Rákócziho s ostatnými súdruhmi, jestli medzi trma týždňami prijmú pokoj a složia prisahu vernosti, krom toho sľúbil zabezpečiť i správu krajiny.

Podľa toho boli na milosť prijatí aj Máriássovci vyjmuc Adama, ktorý verný zostal Rákóczimu až do konca, Rákóczi totiž a jeho súdruhovia Beresényi, Esterházy, Csáky, Adam Máriássy atd. ponuknutú milosť neprijali, ale žiadali záruku Európy a tak odídúc do Turecka, žili v Rodostove . Adam zomrel r. 1739. v meste Khotin pri turecko – poľskej hranici.

Po Rákócziho vojne obec Markušovce prestala už hrať krajinský zástož, preto odteraz už i história obce Markušoviec obmedzená je len hranicami jej územia.

Spomenuli sme zločiny Mikuláša Máriássyho spáchané r. 1703. Na chráme markušovskom. Tento Mikuláš po smrti prvej manželky Kataríny rod. Berzeviczy zdržiaval sa r. 1686. U Dávida Petneházyho, kapitána vo Végszendro. Rodina táto pod vlivom tamojších jezuitov odprisahala Kalvína a prešla do katolíctva.

1. História Domus.

2. Torténelmi Tár. XII. 203. Szentmiklóssy krónikája.

Tu oboznámil sa Mikuláš s dcérou tohto kapitána, Evou a toho roku sa i sosobášili. Mikuláš býval v Batysovciach a jeho brat Gabriel v Markušovciach. Mikuláš z menovanej manželky splodil troch synov : Alexandra, Volkanga a Štefana. Matka vychovávala svojich synov v katolíckom náboženstve, ač potajomky, pretože otec bol zarytý do kalvíntva. Príklad náboženského presvedčenia matka dokázala i tým, že rozumného Alexandra dala do školy ku jezuitom do Košíc. Otec to už nechcel trpieť a syn nechcel prísť na žiadosť otcovu a zostal vo svojom predsavzatí, aj vtedy, keď ho otec pre katolícku vieru vytvoril z domu, z tej príčiny zaujal sa ho potom spišský prepoš, Šigray, ktorý ho dal ďalej vyučovať : z Košíc išiel do Rímu, kde bol povýšený za doktora bohoslovnia. Posvätený za kňaza stal sa farárom v Košiciach. Poctený bol rozličnými hodnosťami cirkevnými : stal sa jágerským kanonikom, knínským biskupom titulárnym a r.1745. spišským prepoštom

On bol ku podivu sveta štedrý, pravého srdca a starodávnej prostoty.

Videli sme chrám otcom toho Alexandra porúchaný, pozbavený všetkých oltárov a ozdoby. Rudini dľa možnosti ozdoboval olúpený chrám, ktorého jedinkou ozdobou bol jednoduchý oltár s obrazom bl. P. Márie, darom to horlivého katolíka Gabriela Máriássyho. Prevrat náboženský u Máriássy- sych dosiaľ vždy bol spojený s prevratom politickým, ale keď sa utíšili vnútorné spory povznieslo sa v nich staré vedomie katolícke. Štefan Máriássy, tretí potomok toho Žigmunda, čo z Vitten-bergu priniesol náuky reformátorov do Markušoviec, narodil sa už z katolíckych rodičov a r. 1729 s manželkou svojou, Žofiou rod. Kapy okrašľuje naduvedený obraz hlavného oltára dvoma striebornými korunami. R. 1728 dal postaviť do kaplnky (predtým sv. Anny) oltár naneb. P. Márie Volfgang Máriássy, brat kňaza Alexandra a daroval kostolu strieborný pozlatený kalich, omšovú knihu a iné rúcha.

Duchovnú správu viedol tu vtedy dr. Jaroným Voborník až do r. 1731., v ktorom roku bol povolán do Kremnice za farára a tým urobil miesto Michalovi Galovičovi (1731-1755).

R. 1731. nákladom patrónov postavený nový hlavný oltár v barokovom slohu skvostne budovaný a bohato pozlatený a 6- júla tohože roku Alexandrom Máriássym, knínským biskupom slávnostne posvätený.

Alexander a jeho brat Volfgang zaoberali sa i s ďalšou reparáciou kostola, menovite s pozdvihnutím veže na tri siahly a postavením baňatej veže miesto špicatej a prácu tu i začali, ale v tom ich prekazila neuprositeľná smrť, obidva zomreli r. 1755. A koncom toho roku (16. dec.) nasledoval ich i farár Michal Galovič. Stavbu veže dokončil František Xav Máriássy, syn Štefana, z peňazí, ktoré mu nato zanechali Alexander a Volfgang.

Za tohto Františka Xav., opravdivého to patróna a otca kostola, účinkoval tu, jako farár muž všetkej cti a chvály hodný menom Peter Kordányi až do r. 1775. Nákladom patróna tohto bol kostol zabielený, bočné oltáre obnovené, sklepenie napravené, nový vchod do kostola učinенý, preborením veže atd. slovom všade všetko bolo obnovené, lebo takého dobrodincu, ako bol František Xav. nikdy nebude mať kostol.

I kaplnka sv. Jána Nepom. chváli veľkodušnosť tohto patróna, ktorú naproti svojej kurii nad Hornádom založil r. 1752. Dobrodinec ten mal svoju drevenú kaplnku i v doline zvanej „Svinské,, Keď totiž pochorieval, tu v lesnom vzduchu hľadal zotavenie a v kaplnke potechu viery, sem vychádzal častejšie i kňaz slúžiť mu sv. omšu a posilňovať ho sv. sviatosťami.

Dňa 19. Júna r. 1773. Bola hrozná búrka, hromobitie, ustavičné blýskanie, hrom uderil i do veže, organistu, čo zvonil, rútilo o zem, trámy z veže padali, až ku fare, chytil sa i Boží hrob, ale kamene z veže preboril strechu nad nim a tak oheň dažďom bol udusený. Nastala teda pre Kordányiho nová úloha postaviť vežu, na ktorú obetovali : Ondrej Kačer 5 zl., Ondrej Kandra 4. zl. a farníci po máriáši, ostatné dodal patrón. Ten patrón dal farárovi 200. zl. i na opravu farskej budovy, ktorú farár i previedol s prispením veriacich, ale najväčšie útraty niesol tu sám farár. Na poschodí dal vymurovať tri pohodlné izby, pokryté sklepením a jedáľňu, dolu dve izby a tretiu bez peca a kuchyňu. Vystavil novú maštalnú, sypáreň a stodolu.

R. 1775. zastihlo i Tepličku nešťastie, že uderil hrom do veže, na ktorú sa potom vydalo 153. zl.

Kordányi všade nechával pamiatku svojej horlivosti a otcovskej starostlivosti. Zomrel 15. augusta

1775. Po ňom pôsobil tu Melchior Mižňansky, muž hlboko učený, ale už r.1781. prišiel do bystrickej diecézy, kde sa stal kanonikom. Za tohto farára od r. 1776. zemaniam už neplatili dežmu, preto dôchodky farské veľmi klesli, dežmovali teda len sedliaci, a síce v Markušovciach a v Čepanovciach dávali : 73 gbolov žita, 72 gb. jačmeňa (jarec) a 15 gb. ovsa. Teplička dávala : 73 gb. žita, 56. gb. jarcu a 37. gb. ovsa. Lieskovany : 25 gb. žita, 32 gb. jarcu a 16 gb. ovsa. Farár mal ešte krom toho 3 jutrá role pri iglovskom chotári a jednu lúku na 4 koscov pri odorínskome chotári, dostal 24 siah dreva z panského lesa.

Potravné články dl'a úradného popisu z r. 1770. mali ceny : 1 miera pšenice stála 1 zl. 30 krajciarov, žita 75 kraj., jačmeňa 60 kraj., ovsa 45 kraj., 1 funt hovädziny 3 kraj., 1 funt baraniny 2,1/2 kraj. Sviňaciny 3,1/2 kraj., 1 funt masla 15. kraj., 12 vajec 4 kraj., 1 holba vína 10 kraj., piva 1 kraj., pálenky 9 kraj., atd.

Zaslúži spomenutia, že r. 1765. vydané Urbárske pravidlá poistili poddanstvu nasledujúce práva : slobodne sa môže presťahovať ku druhému pánovi, môže dať vyučovať deti svoje na jakýkoľvek stav, má právo na pastvu a drevo zbierať v panských lesoch. Povinnosti poddaných boli : pracovať od každého fundusu (celé gazdovstvo) 52 dní so záprahom, dvakrát toľko bez záprahu, privázať jednu siahu dreva, platiť od úrody deviatu čiastku, ktorú môže i vymeniť s 12 dňovou prácou so záprahom, sem prislúchala ešte i daň hydiny : 2 kury, 2 kapúny, 12 vajec a 1 holba masla. Také práva udelila poddanstvu Maria Terézia (1740-1780) a jej syn cisár Jozef II. (1780-1790) ešte viac rozšíril tieto práva.

Veľkej premene išla v ústrety i šľachta. Právo sprotiviť sa protiústavnému kráľovi bolo už r. 1687. Zničené, obmedzené bolo i oslobodenie od všeobecných daní, lebo uvedením stáleho vojska právom mohlo sa očakávať od šľachty, aby platením dane k tomu prispela. Počet údov rodného kmeňa Máriássych rástol s roka na rok, v Markušovciach povstali nové kurie, tu mal koncom XVIII. stoletia svoju kuriu Eugen, Tomáš, Mikuláš, Imrich, Karol, Ignác a Imrich Máriássy, počet ich rástol, ale rozsiahlosť zeme ostala tá istá, preto neboli v stave zadost'učiniť ani svojej patronátskej povinnosti.

Jozef Duby (1781-1790), ktorý prišiel sem za farára z Batysoviec, prosí opraviť poruchané budovy kostola, fary a školy, ale krom sľubov nedostal ani haliera od patróna. Život tohto kňaza trpkým učinilo i to, že Máriássovci dali vystaviť naproti farskému dvoru krčmu a to tak hlboko do hradskej cesty, že vchod do dvora stal sa nemožným a i hradská bola teraz už tu úzka a preto nútili farára oddať svoju záhradku pred dvorom na rozšírenie cesty. Krom toho nastal v novej krčme ustavičné hlučné zábavy, muziky, hulákanie, ktoré kňaz nemohol prekaziť preto r. 1790 prešiel na tichšiu faru do Chrastí.

Juraj Vyda (1790-1804) dal opraviť a šindľami pokryť faru a hospodárske budovy na svoje útraty, na ktoré mu prispel biskup s 3000 šindľami. Potom úradoval tu od r. 1805. (1. Januára) až do novembra r. 1809. Anton Hrabiňák. Potom prišiel Ján Matheisky, ktorý účinkoval tu až do r. 1846. Bol to muž, ktorý pri pomoci Božej a spoluúčinkovaní veriacich neznal prekážky a starosti. Prežil revolúciu francúzsku, videl blednúť a padnúť slávu Napoleonovu, prežil štátny bankrot, ktorý sa udial po válke r. 1811 a 1816. Po válke totiž nezbyvalo nič iného, ako tiskom sa zaopatriť potrebných peňazí. Tisly sa tak zvané bankocetle, ktoré trátili cenu a tým väčšia bola drahota. Správa financií vyhlásila štátny bankrot : staré peniaze „bankocetle,, vymenili za „šajny,, a síce za päť zlatých v bankocetliach dali jeden zlatý šajnov. Ale najviac obťažovalo obyvateľov to nariadenie, že všetky dane majú sa platiť v „šajnoch,, v tom obnose, ako boli platené v bankocetliach, keď ceny teda všetkého päťkrát klesli, daň bola dl'a ceny päťkrát väčšia než predtým.

Deň 24. Augusta r. 1813. nazýva Matheisky osudným. Vtedy následkom veľkých prietrží chmár obrátili sa potoky na rieky a bola taká povodeň, že voda zabrala mosty, zapríčinila ohromnú škodu na lúkach, roliach, ba na rovine Hornáda odniesla celé domy a potrhala i celú záhradu farskú a vystúpila až na vrch ku studni na farskom dvore. Takej nehody nepamätajú ani najstarší ľudia. Ešte viac biedy priniesol mu deň 31-ho januára r. 1815. : pod ťarchou sňahu srútila sa mu stodola, toho roku bola totiž hrozná zima, množstvo sňahu a veľké záveje. Na opravu stodoly poskytnul mu

patrón stavebný materiál. Svojou zručnosťou, prívetivosťou a skromnosťou previedol u katolíckych patrónov : Františka Bav. a Mikuláša, že r. 1818. Dali opraviť celý kostol, vežu a kamennú ohradu kostola.

Matheisky slúžil sláve Božej a blahu svojich veriacich, v dobročinení neznal hraníc, ale r. 1831. Presvedčil sa o tom, ako sa mení vďaka ľudu na ukrutnosť. Rok 1831. bol najvyšš osudný. Dostala sa k nám cholera z Haliča. Strach panoval taký, že ľudia nič nerobiaci, len po ulici ako mŕtvi chodili, plač na všetké strany. Proti cholere najviac osožil pot, na to predpisovali lekári prášky a čaj ale na slabý tento liek cholera neprestávala a ľud hneď bol hotový s úsudkom : páni otravné prášky dávajú ľudu a sypú ich do vody a ľud hynie od nich a kňazi držia s páni. Na tieto luhany ľud vzbúrili sa proti pánom a kňazom. V Odorine dňa 10. Augusta usmrtili farára Jozefa Soltésza, vliali mu kربول do úst a Pavla Kolbaya, učiteľa zbili na smrť. Dňa 11-ho augusta na hlahol večerného zvona schádzali sa na postu už i v Markušovciach. Bola by bývala táto pomsta hrozná, keby páni v úteku neboli hľadali svoju spásu. Prvý útok pobúreného ľudu patrili fare, dovliekli sem so sebou i učiteľa, Ondreja Ratvaya. Keď sekerami, kolami vylámali vráta, žiadali si vydať otravné prášky, ponevác farára ani kaplána nebolo doma, vypomstili sa na gazdovi farárovom, Jánovi Fabrymu a učiteľovi, ktorých zbili tak, že učiteľ na 5 deň zomrel a gazda dlho ležal chorý. Potom, keď vypili, čo bolo vína a pálenky a keď pobrali, čo mohli, tiahli na kuriu vdovy po neb. Karolovi Máriássymu a tu prekotali všetké skrine, že vraj hľadajú prášky, tak potom išli do domu Imricha Máriássyho, odtiaľ do Eugena, Tomáša a Mikuláša, ktorým vylámali vráta a pobrali mnohé veci alebo polámali a na rozlúčku vybili okná. Do domu Ignáca a vdovy po neb. Imrovi nevošli, len im vráta sekerami rúbali a Ignacovi obloky povybíjali. Konečne prišli do výberčího Máriássych, Jána Orlovského, ktorý bol obuvníkom a vyberal dávky pre panstvo, i od toho žiadali otravné prášky a keď ho dobre zbili, liali mu číriz do úst. Boh zná, čo by sa bolo ešte vodilo, keby nebolo prišlo vojsko z Levoče. Buričia boli chytení a mnohí na šibenicu odsúdení. V Odorine na dve šibenice zavesili 5 mužov a 1 ženu.

Za Jánom Matheiským účinkoval tu Jozef Balek (1846-1861). R. 1845. a 1846. Bola taká bieda vo Spiši, akej ľudia nepamätali. Úrody nebolo, tak že ľudia od hladu do všelijakých nemocí upadovali. Spomína sa vo Vyšných Lapšoch za Magurou, jedna matka svoje vlastné dieťa uvarila a krmila ním seba i ostatné svoje deti.

R. 1848 zatriasol celou Európou. Rovnoprávnosť žiadal novoveký duch na poli verejného života, aby ňou osviežil celú ľudskú spoločnosť. Zemanstvo zrieklo sa všetkých predpráv, poddanstvo prestalo a rovnako bolo podelené i plnenie občianskych povinností, dežma a panské roboty prestali, ľud stal sa skutočným majiteľom gruntu, ktorý obrábal. Toho roku povstala krvavá válka lebo Franc Jozef žiadal spojiť všetky krajiny monarchie v jedno veľké štátne teleso. Na to Uhry chytili sa zbrane a uhorské vojsko spočiatku víťazilo, kým ruský cár, na pomoc volaný s ohromným vojskom do krajiny nevtrhol a boj neudusil.

V tomto boji uhorského národa za svoju slobodu činný podiel brali Máriássovci, menovite Tiburcius, farár z Batysoviec, Julius, Alexander a Ján. Toho posledného odsúdili na smrť, ale potom ortiel smrti zmenili na väzenie. Po r. 1849 spravovali stolicu takzvaní cis. Komisári. Prvým bol Adam Máriássy.

Keď dežma r. 1848 prestala, farár utrpel veľkú škodu, veď krom dežmy mal len naduvedenu roľu a lúku a štólu. Dlho trvalo, kým vláda udelila farárom 300 zl. ako náhradu za dežmu.

R. 1860 prevedená bola kommasácia pozemkov urbaniálnych a farských. Scelkovanie pozemkov vypadlo pre farára nepriaznivé, dostal síce svoju príslušnosť v jednom kuse, ale najplanšiu lúku a roľu a to pri chotári koterbašskom. Ako výmenu dreva na palivo dal patrón 32 jtár lesa (1 jutro= 1200 siah), krom toho vymenil patrón i stavebný materiál, ktorý na opravu fary dosiaľ poskytoval a dal na ten účel 3 jutrá lesa.

Jozef Ballek už pri tejto kommasácii trpel na zádumčivosť a ťažkomyselnosť, ktorá choromyselnosť zapríčinila mu i smrť nie riadnu, dňa 29. marca 1861 nájdený bol mŕtvy.

Pod Jozefom Bártfayom (1861-1884) nestalo sa nič mimoriadneho krom, že na „Kypikašovci,, r. 1882 povstal požiar, ktorý spustošil i kostol. Toho roku bol kostol šindľami pokrytý a veža dočasným dachom zaopatrená.

Julius Kern (1885-1917). R. 1891 postavená veža gotického slohu. R. 1892 črvotoč pustošila farský les a ostatnú časť lesa r. 1897 vyvalil víchor. Z predaného dreva urobená fondácia 5000 korún na palivo a ostatné obrátené na opravu farských budov, ktoré spoluúčinkovaním veriacich dôkladne boli reperiované a zväčšené. V chráme farskom postavené 2 bočné oltáre, zaopatrený nový organ, kúpené nové lavice od kostola z Nyiregyházu atd.

V Amerike zomrel Michal Koňak z Tepličky a zanechal svoj majetok kostolu v Tepličke. Za pozemok sa dostalo 12170 korún. Z tohto a z milodarov veriacich boli kostolu v Tepličke pristavené 2 lode a oltármi zaopatrené, kostol vymaľovaný krom svätyně, kde sa umelecká maľba nachádza, nový organ zaopatrený atd.

Julius Kern r. 1909 stal sa opäť a r. 1917 vymenovaný bol za kanonika.

Matúš Pajdussák (1918-). Urobená zbierka na opravu kostolného dachu. Veriaci pretekajú sa v dokazovaní lásky k Božiemu domu. V krátkom čase nasbiera sa 18,000 korún. Dňa 24 augusta r. 1918 povstane taký požiar, že spustoší 28 domov a 18 stodôl so všetkými hospodárskymi budovami, spustoší aj školskú budovu na „Karolovci,“. Oprava tej školy stojí 33,000 korún krom prác, ktoré veriaci zdarma konali. Urobená nová zbierka na kostol. Z Ameriky prišlo 16,000 kr., zbierka u tunajších urobila 27,000 korún. Z týchto milodarov kostol a ohrada kostola boli pokryté šindľami, múry napravené, podobne i ohrada hrobitova. Obeťavosť veriacich v Tepličke zaopatřila dva nové oltáre a zvony.

R. 1920 založená miestna kaplánka v Koterbachu, drevený kostol zväčšený, oltármi a novou ozdobou zaopatřeny.

Sobral som mozaikové kamienky niektorých vážnejších udalostí, aby som z nich podal hoci krátky, ale verný obraz obce Markušoviec a aby sme, poznajúc dedovizeň svoju, nechodili po zemi tejto, ako cudzinci, alebo ako hovorí Cassiodor : „Vo dne, v noci uvažuj pamiatky otcov, pozoruj na deje a pomníky zápisiek, lebo ohavnou vecou je, keby si vo svojej vlasti, ako cudzinec chodil,“.